

Scurt istoric

În mijlocul Ardealului, pe malul drept al Mureșului, în apropierea locului unde Târnava își varsă apele în Mureș, se află orașul Teiuș, localitate cu un bogat trecut, a cărei istorie este strâns legată de istoria Transilvaniei și a României.

Locuitorii Teiușului au luat parte la importante evenimente istorice, au răbdat cu stoicism încercările vremilor și nu și-au pierdut încrederea în ziua care să le aducă o viață mai bună.

Orașul Teiuș ocupă o poziție centrală în cadrul județului Alba, pe următoarele coordonate: 46°12' latitudine nordică și 23°40' longitudine estică, fiind situat la extremitatea vestică a Podișului Transilvaniei, în culoarul depresionar străbătut de râul Mureș, cunoscut sub numele Alba Iulia-Turda, străjuit atât la est cât și la vest de zone geomorfologice mai înalte. Între acestea se află lunca și terasele Mureșului.

Cu un debit mai însemnat, Valea Stremțului străbate Teiușul, cursul acesteia având o lungime de 49 km. Izvoarele sale pornesc din masivul Poenița (1473 m), din Munții Metaliferi și se varsă în Mureș pe teritoriul localității Teiuș.

Din punct de vedere administrativ, orașul Teiuș aparține județului Alba, fiind situat în partea centrală a acestuia, ușor nord-estică, ocupând un loc privilegiat între cele două municipii ale județului: Alba Iulia în sud și Aiud în nord.

În componența orașului Teiuș, ca unitate administrativă, intră următoarele localități cu statut urban: Beldiu, Peșelca, Căpud și Coșlariu Nou.

Atestări documentare. Primele atestări documentare le avem din Evul Mediu: 1269 - Ratka¹, 1290 - Villa Spinarum, Thuys, Tywis, 1293 - Thyues, 1303 - Tyvis, 1332 - Sacerdos de Spinis și Twys, 1346 - Tyuis, 1347 Tyus, 1348 Tuys, 1410 - Thywys, antiquo nomine Kokka, 1431 Thywys, 1493- Theonis², 1498 - Thewswd, 1499 - Teowis, 1525 - Thewys, 1575 - Themis (Teleki I), 1603 - Teowys. Alte denumiri aparțin perioadei moderne și contemporane: 1733 - Tövis (conscripția Klein), 1808 - Tyous, Dornstadt, 1820 - Tiuș, 1850 - Tyeus, 1854 - Tövis, Dreikirchen, Teiuș³, 1910 - Teiuș, 1934 - Teiuș propus (I.G. Duca)⁴, 1935-2009 - Teiuș.

Etimologic, numele localității semnifică un ținut care odinioară era dominat de existența unei vegetații de tufișuri, probabil alcătuită din măceș și porumbar. De altfel, numele de Villa Spinarum, adică *Satul Spinilor* este în concordanță atât cu traducerea germană, cât și cu cea maghiară, semnificația rămânând aceeași. Excepție face o variantă de la mijlocul secolului al XIX-lea (1854), când numele localității Teiuș era Dreikirchen (Satul cu trei biserici).⁵

Istoricul maghiar Orbán Balázs afirmă că denumirea localității este maghiară și provine de la numele unuia dintre membrii familiilor vechi, care au avut în posesie cetatea de la Teiuș și moșia ce-i aparținea și anume Antonius de

¹ F. Lestyán, *Megszentelt kövek, a középkori erdélyi püspökség templomai*, Ediția a II-a, Alba Iulia, 2000, p. 145-147.

² M. Jipa, *Evoluția urbană a orașului Teiuș în perioada 1995-2006*, lucrare de grad la Facultatea de Geografie a Universității Babeș Bolyai, Cluj-Napoca, 2009 (mss).

³ C. Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, București, 1968, p. 186, vol. II (O-Z).

⁴ I. Ardelean, *Orașul Teiuș - schiță monografică*, Alba Iulia, 1994, p. 7.

⁵ *Ibidem*, p.7.

Thyvys.⁶ După alți autori, localitatea a fost întemeiată de coloniștii sași, aduși în Ardeal de Regele Ungariei Géza al II-lea.⁷

Actele medievale fac mențiuni în repetate rânduri despre Teiuș. Cea mai veche mărturie este o diplomă dată cetățenilor dejeni de voievodul Rolandus, de a avea permisiunea să țină târgul săptămânal în ziua de joi, fără să plătească pentru acest drept, impozit. Diploma este datată la Teiuș, având următoarea specificare: *Datus in vila Thyues, in octavis sancti Michaelis arhangheli, Anno Domini MCC nonagesimo tertio (1293)*. În secolul următor, Teiușul este menționat în două diplome, una datată în Mănăstur, la 14 iulie 1347, cealaltă din 15 iulie 1347, denumirea localității fiind: Tyus, Tyuus. De la începutul secolului al XV-lea există două diplome: cea a voievodului Iancu, din 9 iulie 1408 și a lui Nicolae din 14 octombrie 1415, amândouă fiind date la Thywis (Teiuș).

În secolul al XVI-lea, Teiușul este prezent nu doar în documente, ci și în unele hărți din această perioadă. Între hărțile lui Johannes Honterus se află și harta *Chorographia Transylvaniae*, tipărită la Bassel în anul 1532, în care Teiușul apare sub denumirea de Durnnen.

O altă hartă a Transilvaniei, editată la Viena în 1566 de către umanistul Ioannes Sambucus include și ea Teiușul, în rândul localităților din apropierea orașului Alba-Iulia.⁸ Localitatea este marcată cu silueta unei clădiri colorate în roșu care sugerează o biserică, cetate sau fortificație.

În lucrarea lui Michael Lebrecht, *Descrierea Transilvaniei*, Teiușul este amintit în documente și cu numele german Dreikirchen, iar mai târziu, ca Tövis, Dreikirchen, Durnnen.

Repere arheologice. Primele dovezi cunoscute ale vieții pe teritoriul Teiușului datează din epoca neolitică, o așezare neolitică aparținând culturii Turdaș fiind localizată pe terenul fostei ferme Müller. S-au găsit fragmente ceramice cu ornamentație incizată, precum și câteva unelte de piatră. Aici s-a mai găsit și un topor de piatră și fragmente ceramice, aparținând culturii Coțofeni.⁹

În valea Stremțului, la intrare în Teiuș a fost găsit un vas cu decor textil de la începutul epocii bronzului.¹⁰ Pe teritoriul orașului, în puncte neprecizate, au fost găsite două topoare de aramă cu câte două tăișuri și fragmente ceramice atribuite culturii Wietenberg din etapa mijlocie a epocii bronzului. La marginea de est a localității, în zona grajdurilor fostului C.A.P, în locul actualei ferme de păsări, în zona numită *Sub Drum*, săpături executate în 1961 au scos la iveală șase morminte cu schelete și ceramică aparținând culturii *Noua* de la sfârșitul epocii bronzului. Un al doilea cimitir aparținând aceleiași culturi a fost descoperit pe dealul *Cetățuie*, spre sud de oraș. Anumite trăsături ale ceramicii descoperite la Teiuș l-au determinat pe profesorul K. Horedt să definească un aspect târziu al culturii, pentru care propunea denumirea specifică de *Noua-Teiuș*.¹¹

Pe dealul numit *Cetățuie* au fost efectuate cercetări arheologice în 1938 (M. Moga), în 1949 (K. Horedt) în 1969 și 1972 (V. Vasiliev), fiind descoperit un cimitir cu morminte din patru epoci. Primul grup îl formează mormintele de

⁶ O. Balázs, *Tövis és környéke, Kiadja a magyar történelmi társulat*, Budapesten, 1886, p. 310.

⁷ C. Frâncu, *Monografia județului Alba*, Alba Iulia, 1943, p. 280.

⁸ A. Ortelius, *Theatrum Orbis Terrarum*, Antverpia, 1576, harta 97.

⁹ V. Moga, H. Ciugudeanu, *Repertoriul arheologic al județului Alba*, în colecția *Biblioteca Musei Apvlensis* II, Alba Iulia 1995, p. 188.

¹⁰ H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, București, 1996, p.69, fig. 86/9.

¹¹ K. Horedt, *Cercetări arheologice din regiunea Hoghiz-Ugra și Teiuș în Materiale și cercetări arheologice*, I, 1953, p. 798-810.

inhumație în poziție ghemuită, orientate cu capul spre răsărit și având ca ofrande vase cu toarte butonate, atribuite culturii Noua de la sfârșitul epocii bronzului. Al doilea grup de șase morminte de inhumație, cu inventar destul de variat (cercei cu capete conice, vase bitronconice, vârf de lance fier, akinakes, vârfuri de săgeți scitice de bronz, aplică în formă de rozetă, o aplică cruciformă de tolbă, în stil animalier scitic, oase de cal și ofrandă de carne) a fost atribuit grupului scitic de la sfârșitul primei epoci a fierului.¹²

În ceea ce privește vestigiile dacice din a doua epocă a fierului, cunoaștem faptul că în 1900 s-a descoperit un tezaur de monede de tipul Filip II.

Din perioada romană s-a descoperit un tezaur de denari, datând din epoca republicană și până în secolul al II-lea d. Hr., din care 27 au ajuns în Muzeul Național din Budapesta.¹³

În perioada antică, Teiușul era, probabil, o așezare mai modestă, plasată în apropierea vechiului drum imperial construit de împăratul Traian între anii 106 -108 d.Hr., drum pavat cu piatră și cărămidă arsă. Acesta era un drum de legătură între marile așezări ale acestei perioade: Apulum, Potaisa și Napoca.¹⁴ La capătul de sud al localității, aproape de cimitirul din epoca feudală, sunt semnalate și urmele unei necropole romane.¹⁵

Odată cu retragerea armatei și administrației romane, o parte din populația romană, cu siguranță cea mai înstărită din orașe și din villae, a părăsit colonia de la nord de Dunăre, pentru a se refugia pe malul drept al Dunării. Restul populației a continuat să viețuiască în perioada migrațiilor în mici așezări rurale, plătind tribut populațiilor nomade care au străbătut acest spațiu.

Cele mai cunoscute descoperiri din perioada migrațiilor sunt mormintele avare timpurii, cu inventar specific (scărițe, zăbale, cercei și pandantive de argint), aflate cu ocazia cercetărilor de pe dealul *Cetățuie*.¹⁶

Teiușul în Evul Mediu. Atrase de bogățiile deosebite ale Transilvaniei, începând cu secolul al X-lea, triburile maghiare au început pătrunderea în forță în acest teritoriu, lovindu-se de rezistența unor formațiuni prestatale ale populației românești, organizate în jurul cnejilor și voievozilor săi. La sfârșitul secolului al XIII-lea, procesul de cucerire a luat sfârșit, noul teritoriu fiind organizat în 7 comitate. Populația băștinașă supusă și-a pierdut drepturile de proprietate asupra pământului. Românii au devenit iobagi pe moșiile nobililor maghiari, ale Episcopiei romano-catolice de Alba Iulia sau ale domeniului princiar.

Situată la răspântie de drumuri, localitatea Teiuș a fost grav afectată în anul 1241, când tătarii au năvălit în Ardeal. Andrei de Geoagiu s-a remarcat în luptele împotriva tătarilor, care au avut loc în luna aprilie a anului 1241, pe Mureș, lângă Rădești. Impresionat de curajul și loialitatea supusului său, ducele Ștefan, viitorul rege Ștefan al V-lea al Ungariei, i-a dăruit acestuia trei sate aflate în apropiere de locul sângeroaselor lupte.

Din secolul al XIII-lea până în 1541, domeniul Diodului în care era integrat și Teiușul făcea parte din comitatul Albei. Pământurile și satele din zona centrală a comitatului erau în proprietatea nobililor de Geoagiu sau în proprietatea cetății Alba Iulia. Un document din 1328 adeverește faptul că

¹² V. Moga, H. Ciugudeanu, *op. cit.*, p. 188-189.

¹³ *Ibidem*, p. 188.

¹⁴ I. Ardelean, *op. cit.*, p. 25.

¹⁵ D. Giurgiu, *Monografia istorică a comunei Teiuș până la 1848* - Lucrare de diplomă, 1975, mss, p. 82.

¹⁶ V. Moga, H. Ciugudeanu, *op. cit.*, p. 189.

domeniul Teiușului și domeniul Diodului aparțineau nobililor de Geoagiu, care se judecau pentru ele cu capitlul din Alba Iulia.¹⁷

În anul 1303 este pomenit un magistru Ștefan, care se plânge voievodului Ladislau Kan că voievodul Andrei de Geoagiu și fratele său, comitele Nicolae, au cotropit spre marea lui pagubă partea sa din satul Teiuș. Voievodul Ladislau Kan hotărăște să dea moșia Teiușului lui Ștefan și urmașilor săi.¹⁸

O răzvrătire locală antifeudală a avut loc în comitatul Alba în 1352. Nobilii din mai multe sate, între care Geoagiu de Sus, Galda, Mesentea și Teiuș (Spini) foloseau în comun un loc plantat cu viță-de-vie. Această plantație a fost atacată de țărani aparținători castrului de la Piatra Craivii și de pe moșiile lor. Au fost alungați paznicii și a fost răpită recolta. Nobilii păgubiți s-au înfățișat în 22 august 1352, voievodului Transilvaniei, Ștefan pentru a se plânge și a recupera paguba.¹⁹

La mijlocul secolului al XIV-lea, în vremea Episcopului Andrei, paroh al Teiușului era Toma.²⁰

Într-un document bisericesc din 1443, se arată că episcopul de Alba Iulia dispunea de dijma de la Teiuș, iar episcopul Ștefan a înființat în același an, Altarul Sfintei Cruci, în biserica din Alba Iulia.²¹

În anul 1442, turcii au atacat Transilvania, sultanul Murad trimitând împotriva lui Iancu de Hunedoara pe Mezid, un iscusit conducător militar. Iancu l-a întâmpinat cu o oaste din care făceau parte mulți teiușeni, dar nu a reușit să țină piept puhoiului turcesc, fiind înfrânt. În urma înfrângerii suferite Iancu și-a refăcut armata și a pornit împotriva turcilor conduși de beiful din Vidin.

Iancu de Hunedoara a avut în stăpânirea sa domenii la Teiuș și Stremț și a ctitorit o biserică și o cetate în 1449.²² Ea a fost construită în amintirea luptei pe care acesta a avut-o cu turcii la Sântimbru, în anul 1442. Din arhiva anului 1704, aflăm că Iancu de Hunedoara a dat pentru parohia din Teiuș o moară și viile din Alba Iulia și a plătit suma de 4000 de coroane pentru biserică și 1000 de coroane pentru altar.

Constructorului bisericii și cetății, pietrarul (lapidar) Konradus, Iancu de Hunedoara i-a dăruit în anul 1455 o șesime dintr-o moară din apropierea Brașovului. La intrarea în Biserica romano-catolică din Teiuș se păstrează și azi stema familiei Huniazilor, cu corbul care ține în cioc un inel. Biserica se compune dintr-o nava dreptunghiulară, un cor cu trei travee încheiate pentagonal, iar în nord este alipită sacristia suprapusă clopotniței. Ceea ce dă o mare frumusețe acestei biserici, este frumosul portal apusean încadrat de toruri cilindrice.

În anul 1455 este pomenit un spital de târg la Teiuș.²³ Peste 15 ani, în 1464, regele Matei Corvin emitea o diplomă prin care *opidul* Teiuș primea privilegiul de cetate liberă regească.²⁴ După moartea sa, moșia a trecut în posesia familiei Tövisi, ultimul membru al acestei familii fiind Tövisi Antal.²⁵ După

¹⁷ *Documente privind istoria României, C.Transilvania, veacul XIV, vol. II (1321-1330), București, 1953, p. 264.*

¹⁸ *Ibidem, vol. I, p. 33.*

¹⁹ Șt. Pascu, *Răscoale țărănești în Transilvania, Cluj 1947, p. 52-53.*

²⁰ *Documente privind istoria României, C.Transilvania, veacul XIV, vol. IV, 1955, p. 383*

²¹ O. Balázs, *op. cit.*, p.310.

²² *Alba Iulia - 2000, Alba Iulia, 1975, p. 135; Gh. Anghel, Gh. Măhăra, E. Anghel, Ghid turistic al județului Alba, București, p. 102.*

²³ *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Alba, București, 1989, p. 197.*

²⁴ I. Pleșa, *Contribuții documentare la cunoșterea istoriei localității Teiuș, județul Alba în Dacoromania, Alba Iulia, p.27*

²⁵ D. Giurgiu, *Studiu privind istoria localității Teiuș, (mss), 2006, p. 6.*

stingerea familiei Tövisi, cetatea din Teiuș, împreună cu donațiile regelui Matei, trec în posesia familiei Pongrátz.

La începutul secolului al XVI-lea, cetatea și moșia au trecut în posesia familiei Balassa, după cum reiese din ordinul voievodului ardelean Ioan Zápolya din 26 decembrie 1515, în care sunt cuprinse dispozițiile capelanului din Alba Iulia cu privire la ridicarea de sub sechestru a moșiilor lui Francisc Balassa și ale soției sale Ursola.²⁶

În urma confruntărilor dintre turci și imperiali, în cetatea Teiușului au fost închiși un număr de oșteni credincioși lui Zápolya, care ulterior au fost eliberați, după cum reiese din ședința de împăcare a Dietei de la Turda.²⁷

Datorită faptului că Emeric Balassa a participat la mișcarea din 1540, moșia sa din Teiuș a fost împărțită, o parte a trecând în posesia familiei Paap, înnobilit la 1 mai 1594 de către principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, celelalte părți ajungând în posesia familiilor Orbán și Mikó.

Tot atunci în Teiuș este menționată familia nobilului Petru Raț, căruia Sigismund Báthory i-a dăruit o casă în Teiuș.

Legat de rezistența românilor față de presiunile de trecere la religia reformată, merită menționată și prezența Episcopului ortodox Sava la Teiuș în jurul anului 1564. Sava, statornic în credința strămoșească, nu a vrut să îmbrățișeze credința calvină și a preferat să părăsească țara, iar Sigismund Zápolya a dăruit casa acestuia din Lancrăm, în 4 noiembrie 1570, lui Pavel Tordasy, al doilea episcop romano-calvin.²⁸

Există informații privind sprijinirea campaniei lui Mihai Viteazul de către locuitorii Teiușului. O parte a nobilimii a părăsit însă localitatea, nobilul Ioan Iezernycky rugându-l ulterior pe împăratul Rudolf al II-lea să îl sprijine în restituirea casei sale din Teiuș, pe care a părăsit-o la intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania.²⁹ Drept răzbunare pentru acest sprijin, în anul 1603, generalul Basta a incendiat localitatea.³⁰ Cetatea nu s-a mai refăcut niciodată, materialul de construcție care a mai rămas din zidurile cetății a fost folosit pentru construirea bisericii și a caselor din jur. Cartierul în care se găsește biserica și fosta cetate este cunoscut și azi sub numele de Coștei, după denumirea vechiului castel. (kastely în limba maghiară înseamnă cetate).

În secolul al XVII-lea familia Apafi deținea moșiile cetății din Teiuș. În anul 1665 moșiile sunt donate unor familii de croați veniți din Ineu. Privilegiile lor au fost întărite ulterior de Maria Tereza.³¹

Cu ocazia mării invazii turco-tătare din 1658, Teiușul a suferit importante distrugerii. Localitatea este menționată în cuprinsul *Tratatului de la Blaj* din 1687, încheiat între austrieci și Apafi, printre cetățile ce urmau să găzduiască trupe imperiale pentru iernat, ceea ce face dovada că între timp Teiușul se refăcuse din punct de vedere economic-edilidar. Peste puțină vreme, în anul 1704, în contextul răscoalei antihabsburgice condusă de Francisc Rakoczi al II-lea, Teiușul a fost din nou ars și ruinat, evoluția sa fiind iar încetinită pentru o bună perioadă de timp.³²

²⁶ *Ibidem*, p. 7.

²⁷ D. Giurgiu, *Monografia istorică a comunei Teiuș până la 1848*-lucrare de diplomă anul 1975, (mss), p. 84.

²⁸ A. Bunea, *Ierarhia Românilor*, Blaj, 1904, p. 303-304.

²⁹ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. VII, București, 1934, p. 123.

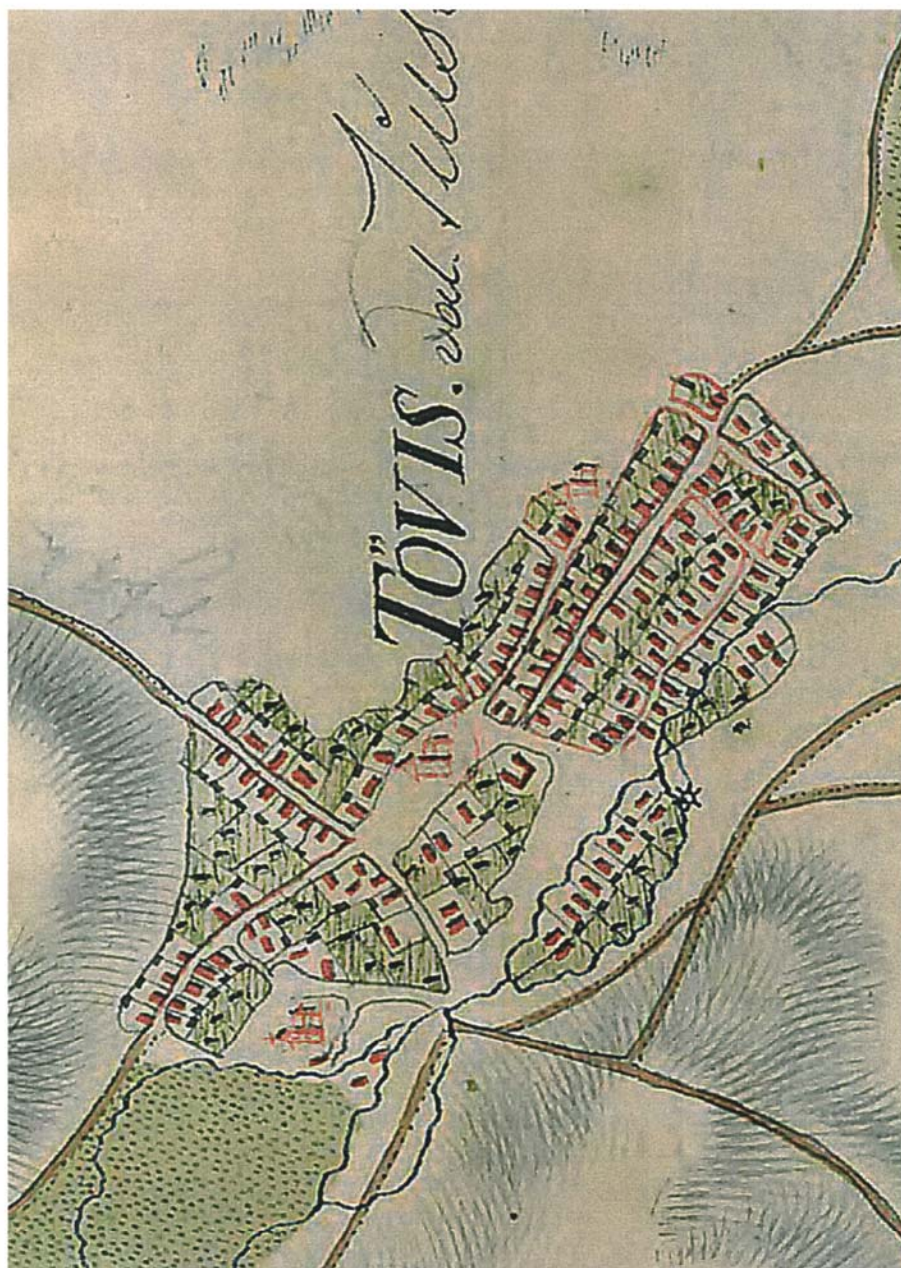
³⁰ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București 1915, p. 213.

³¹ *Șematismul veneratului cler al Arhidiecesei Metropolitane greco-catolice române*, 1900, Blaj, p.131.

³² *Ibidem*, p. 2-4.

Zona Teiuşului cu satele învecinate reprezentate în „Josephinische Aufnahme” (realizată între 1763-1785) / The Teius area with the neighbouring villages represented in the "Josephinische Aufnahme" (conducted between 1763 -1785) / La région de Teius avec les villages limitrophes représentés dans la "Josephinische Aufnahme" (élaborée pendant la période 1763-1785) / Das Gebiet Teiuş mit seinen benachbarten Dörfern dargestellt in der „Josephinische Aufnahme" (dargestellt zwischen den Jahren 1763-1785) / Tövis térség a szomszéd falvakkal képviselve a „Josephinische Aufnahme”-en, 1763-1785-ös években készült / Het gebied rond om Teiuş met de naburige dorpen, weergegeven in de "Josephinische Aufnahme" (opgesteld tussen 1763-1785)

Planul Teiușului în secolul al XVIII-lea după "Josephinische Aufnahme" (realizată între 1763 - 1785)
The map of Teiuș in the 18th century according to the "Josephinische Aufnahme" (conducted between 1763-1785) / Le plan de Teiuș au XVIIIe siècle après "Josephinische Aufnahme" (élaborée pendant la période 1763-1785) / Der Plan Teiuș aus dem XVIII-en Jahrhundert nach der „Josephinischen Aufnahme“ (dargestellt zwischen den Jahren 1763-1785) / Tövis alaprajza a XVIII században a „Josephinische Aufnahme“ után összeállítva (1763-1785-ös években elkészítve) / Plaan van Teiuș in de 18e eeuw volgens de "Josephinische Aufnahme" (opgesteld tussen 1763-1785)

În anul 1731, sunt menționate familiile nobiliare Teleky Iozsef, Apor Péter, Bálint Gyorgy, Tholdy Laszlo, Inczédi Matyás și familia Pallos. Din conscripția urbarială din 1820 aflăm că cele mai bogate familii erau Sebesi István, Miske Jozsef, Kerekes Pál, Kornis Imre și Teleki László.³³

În locul numit *Casină a meseriașilor* din Teiuș, vis-à-vis de actuala clădire a școlii generale, a fost găsit într-un mic vas metalic, un tezaur medieval compus din 14 piese, datând din secolele XVII-XVIII, care a intrat în posesia Muzeului Unirii din Alba Iulia. Piesele sunt emisiuni ale monetărilor din Polonia, Transilvania, Ungaria, Tirol și Stiria.

Piesele ce constituie tezaurul se înșiruie pe o perioadă de 90 de ani, între 1622, data primei piese de 1,5 groși, emisă de Sigismund al III-lea Wasa și 1711, dată înscrisă pe piesa de o poltură emisă de Iosif I.³⁴

După trecerea unei părți a românilor ortodocși la religia greco-catolică (1699), au existat tendințe de revenire la vechea credință. Astfel, în anul 1733 episcopul Făgărașului Inochentie Micu-Clain indica pentru Teiuș un număr de 80 familii române (incolae valachici)³⁵, pentru ca, în timpul mișcării călugărului Sofronie din Cioara (1759-1761), o parte din teiușeni să părăsească religia greco-catolică și să revină la ortodoxism, fapt dovedit de conscripția efectuată de către o comisie aulică între anii 1760-1772, cu scopul de a cunoaște progresele unirii. Această conscripție înscrie la rubrica celor uniți 2 preoți cu 41 de familii, cu 39 de familii mai puțin decât recensământul precedent iar la rubrica celor neuniți 120 de familii.³⁶

Un moment important în viața localității Teiuș l-a constituit înființarea, în conformitate cu decretul din 1762 al împărătesei Maria Tereza cu privire la regimentele grănicerești, a unui escadron de dragoni (cavalerie grea), care peste câțiva ani va fi trecut în subordinea regimentelor secuiești de graniță. Grănicerii primesc în folosință o parte din terenurile și bunurile părăsite de către foștii proprietari. La scurtă vreme comanda escadronului va obține reînnoirea privilegiilor vechi ale Teiușului, ca cetate liberă regească, inclusiv acela cu privire la târgurile sale, devenite mai târziu vestite pe o arie întinsă. De acum, localitatea va fi numită adeseori în documente și *opid militar*. Viața a început din nou să pulseze și să prospere în străvechiul târg de pe cursul mijlociu al văii Mureșului.

În 1779, Mathias Bél citează Teiușul printre cele mai importante localități ale comitatului Alba Inferioară.³⁷ În 1854, cu cei 1774 locuitori ai săi, el se afla pe locul al V-lea în privința populației, fiind depășit doar de Alba Iulia, Aiud, Abrud și Blaj.³⁸

Grație aceluiași împrejurări favorabile, românii din Teiuș au fost printre primii din zonă și chiar din Transilvania, care și-au întemeiat o școală, datată în 1765, aceasta beneficiind tot timpul de o parte din vama (regaliile) târgului, iar după desființarea escadronului de cavalerie, în 1851, de fondul special constituit în scopuri școlare de către Asociația foștilor grăniceri.³⁹ *Șematismul pe 1900* al Mitropoliei Blajului face mențiunea că în anul 1800, școala din Teiuș avea clădire

³³ Șt. Meteș, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol.I, București, 1921, p. 173-175.

³⁴ A. Mureșan, *Tezaurul monetar feudal descoperit la Teiuș, sec.XVII-XVIII în Apulum*, Alba Iulia, 1989, p. 297-299.

³⁵ N. Togan, *Statistica românilor din Transilvania în 1733*, *Transilvania*, Anul XXIX, nr. IX-X, noiembrie-decembrie 1898, p. 184.

³⁶ V. Ciobanu, *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*, în *Anuarul Institutului de Istorie națională*, III, 1924-1925, Cluj, 1926, p. 5.

³⁷ I. Pleșa, *op. cit.*, p. 28.

³⁸ *Alba Iulia - 2000*, p. 287.

³⁹ N. Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, 1971, p. 96; *Din istoria pedagogiei românești. Culegere de studii*, II, București, 1966, p. 243.

de piatră cu o vechime de 45 de ani. Aceasta înseamnă că ridicarea ei a avut loc la 1855, ea aparținând Companiei Grănicerești din Orlat. Școala a fost înzestrată prin diplomă împărătească, dată de Maria Tereza, cu dreptul de a beneficia de subsidii din taxele vamale ale târgurilor săptămânale și de țară ale Teiușului.⁴⁰

Reperle epocii moderne. Răscoala din anul 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, a ajuns să cuprindă și Teiușul, în ciuda măsurilor luate de organele nobiliare de la Aiud, care încercau să împiedice extinderea evenimentelor. Temerea lor era pe deplin întemeiată, deoarece starea de spirit a românilor de aici era foarte agitată încă din vara lui 1784, cu ocazia conscripției militare. Regimentele grănicerești erau formate din români ce proveneau din județele de graniță ale imperiului habsburgic. Aceștia, în schimbul datoriei de a fi gata, la orice chemare, cu armele lor erau eliberați de iobăgie. Una dintre măsurile pentru liniștirea spiritelor a fost publicarea, în limba poporului, cu ocazia târgului anual de țară din Teiuș din 27 august⁴¹, de către comisarul gubernial Halmagyi, a faptului că respectiva conscripție nu avea valabilitate. În localitate s-au adunat în 15 august 1784, țărani din satele Heria, Botez, Fărău și altele, care veneau cu scopul de a se înscrie în armata împăratului și au întâlnit aici alte cete de țărani, ce se întorceau din Alba Iulia, cu vestea că nu se mai fac înscrieri. Țăranii au ales din rândul lor doar câte doi reprezentanți care să meargă până la Alba, restul s-au întors acasă.⁴² La târgul din Teiuș, încă în cursul răscoalei, românii veniți din mai multe sate vorbeau că dacă ar dispărea nobilii, n-ar mai sluji și moșiile rămase de la ei le-ar reveni lor.⁴³

În zilele următoare, nobilul Ștefan Szotyori din Cetea, conform declarației țăranilor de aici, luând cu el grăniceri din Teiuș, căuta prin satele învecinate pe conscriptorii iobagilor, cu intenția de a-i prinde și aresta.⁴⁴ Oprită la numai câțiva kilometri de Teiuș, în perimetrul satelor Tibru, Cetea, Benic, dezlănțuirea socială și națională a țăranilor a influențat puternic și atmosfera de aici.⁴⁵

Mult mai complexe, mai dramatice și de mai lungă durată au fost evenimentele petrecute la Teiuș, în timpul revoluției din 1848-1849. Încă din primăvara lui 1848, agitația revoluționară, concretizată mai ales în refuzul țăranilor de a mai împlini slujbele iobăgești, a luat mari proporții. Plină de teamă, la Teiuș, ca și la Ighiu, Șard, Vințu de Jos, Bărăbanț o parte din nobili s-a înarmat, constituind gărzi.⁴⁶

În vremea evenimentelor din 1848 după confruntările dintre trupele moșilor și unitățile de husari maghiari, a fost luat prizonier preotul greco-catolic din Teiuș, Ioan Sina și a fost jefuit de suma de 1000 de florini și ucis după ce a fost torturat prin tăierea mâinilor. Corpul lui a fost despicat în patru.⁴⁷ În 2 iulie 1848, prefectul Axente Sever, care avea tabăra la Bărăbanț, împreună cu Simion Balint, odată cu ivirea zorilor, au inițiat un atac și au întâlnit rezistența trupelor maghiare de la Teiuș așezate în linie, dotate și cu artilerie superioară.⁴⁸

⁴⁰ I. Ardelean, *Liceul Teoretic Teiuș -50 de ani*, Alba Iulia, 2004, p. 14.

⁴¹ E. Hulea, *Un capitol din luptele antif feudale ale țăranimii din județul Alba*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 43.

⁴² D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1979, Vol. I, p. 256.

⁴³ D.Giurgiu *Studiu...* p. 9.

⁴⁴ D. Prodan, *op. cit.* p. 262.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 480 și 518.

⁴⁶ V. Chereșteșu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, p. 261.

⁴⁷ V. Albu, V. Repede, O. Geogeanu, *Geoagiu de Sus, Coordonate monografice (mss)*, 2004, p.352.

⁴⁸ N. Bocșan, R. Grăf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni*, Cluj-Napoca, 2003, p. 176.

În contextul organizării Transilvaniei ca țară românească, în prefecturi și legiuni constituite din înarmarea poporului după cea de-a treia adunare de la Blaj, din septembrie 1848, Teiușul, ca și celelalte sate din apropiere, cuprinse între Munții Apuseni și râul Mureș, fiind pus în subordinea nemijlocită a viceprefectului Ioan Balaș din Cricău, a fost încadrat în prefectura Auraria Gemina, condusă de însuși Avram Iancu.⁴⁹ O parte din lăncierii care, sub conducerea amintitului viceprefect și a lui Axente Sever, au repurtat prima victorie, cea de la *Părăul Cingăului* de lângă Cricău, din 28 octombrie 1848⁵⁰, au fost țărani teiușeni. La începutul lunii noiembrie, Teiușul a fost locul de concentrare a forțelor revoluționare române, conduse de prefectii Avram Iancu, Axente Sever, Ioan Buteanu, Simion Balint, Nicolae Solomon și Dionisie Popovici-Martian.⁵¹ Au avut loc confruntări între români și maghiari și în zona Teiușului, în zona de câmpie. În ziua de 6 noiembrie 1848 trupele lui Avram Iancu au preluat, în urma unei lupte, magazia inamică, care constituia un avanpost al trupelor ce apărea Aiudul.⁵²

Avram Iancu, în fruntea a 4000 de oșteni, a făcut legătura dintre trupele sale și ale celorlalți prefecti, pornind ofensiva împotriva Aiudului, Turdei și Clujului.⁵³ În continuare, Teiușul a cunoscut scene dramatice, cauzate de împrejurările politico-militare în care s-au desfășurat evenimentele în zonă. Astfel, după incendierea Aiudului, în 8-9 ianuarie 1849, el a ajuns pentru scurtă vreme reședința cercului sau inspectoratului Aiud, organ administrativ românesc aflat în subordinea Administraturii Comitatului Alba Inferioară.⁵⁴

În condițiile ofensivei forțelor maghiare conduse de Iosif Bem, românii de aici aveau să treacă prin momente dintre cele mai grele. În lista victimelor de la Sântimbru, întocmită de preotul de acolo, în dreptul mai multor nume se precizează că au fost uciși la Teiuș, cu precizarea la unii că prin mijlocirea lui Jablonczay Elek, originar din Sântimbru.⁵⁵ Evenimentele din 1848-1849, au marcat un moment însemnat de afirmare a drepturilor românilor la libertate.

Înainte de anul 1851, a existat la Teiuș o companie din Regimentul secuiesc de Husari grăniceri, care avea comandamentul la Sfântul Gheorghe, înființat în anul 1762, reorganizat în anul 1774, în rândul căruia se găseau încorporați tineri din Teiuș, Ormeniș, Dumbrava și Bărăbanț. În 1851 au fost desființate regimentele de graniță, inclusiv escadronul de husari din Teiuș. Foștii grăniceri s-au constituit într-o asociație care, susținând cu tărie vechile privilegii ale târgului, a reușit să mențină proprietatea asupra unor bunuri și surse de venit: pășuni, mori, unele clădiri, arenzi de târg etc.

În anul 1859, fruntașii comunității au intervenit oficial la guvernul din Viena pentru trecerea localității în rândul orașelor, invocând privilegiul de cetate regească, datat din 1464, veniturile importante și fondul imobiliar existent, poziția sa de nod al căilor de comunicație și poștale. Refuzându-i-se calitatea de

⁴⁹ S. Dragomir, *Avram Iancu*, ediția a II-a, București, 1968, p. 100; Vezi și D. Bogdan, *Ioan II Bălaș de Lissa - un viceprefect de-al lui Avram Iancu, în Ziridava*, 1982, 14, p. 347-351.

⁵⁰ S. Dragomir, *op.cit.*, p. 101-102; A. T. Pascu, *Ioan Axente Sever (1821-1906)*, Cluj-Napoca, 1985, p. 104.

⁵¹ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 104-106; A. T. Pascu, *op. cit.*, p. 106.

⁵² N. Bocșan, R. Gräf, *op. cit.* p.145.

⁵³ www.altermedia.info/cultură/avram-iancu-si-timpul-său-3085.html

⁵⁴ I. Pleșa, L. Palihovici, *Administratura comitatului Alba Inferioară - organ al administrației românești din timpul revoluției de la 1848-1849 din Transilvania*, în *Apulum*, XVII, 1979, p. 512.

⁵⁵ Filiala Arh. St. jud. Alba, fond Mitropolia română unită Blaj - Consistoriu. Acte înregistrate, nr. 105/1849, f. 12 : *Conscrierea românilor de confesiune greco-catolică uciși și răniți în timpul revoluției din 1848-1849.*

oraș, Teiușul a cunoscut în deceniile care au urmat o involuție, de la târg la comună, fapt care a contribuit la încetinirea evoluției sale economice.⁵⁶

În pofida politicii de oprimare națională, care a devenit sistematică și s-a agravat puternic după instaurarea dualismului austro-ungar în 1867, teiușenii, având în frunte asociația foștilor grăniceri, au luptat pentru afirmarea conștiinței naționale în intervalul 1849-1918.

În timpul războiului pentru independența României, din 1877-1878, din Gazeta Transilvaniei aflăm că la Teiuș s-a realizat, sub conducerea învățătorului Ștefan Crișan și a lui Gligor Pop o importantă colecție în bani și materiale sanitare, în favoarea ostașilor români răniți. Trimisă ziarului brașovean, cu rugămintea de a o înainta *la locurile destinațiunei*, ea reprezenta, prin suma de 71,60 florini, dar mai ales prin cantitatea de scamă (vată) și pânză pentru bandaje (o ladă de 22 kg), una din cele mai consistente daruri făcute de localitățile de pe meleagurile Albei, luptătorilor de pe câmpiile Bulgariei pentru neatârănarea României.⁵⁷

Construirea, în deceniul al VIII-lea al secolului al XIX-lea, a căii ferate Oradea - Cluj - Teiuș - Sighișoara - Brașov și apoi realizarea joncțiunii cu cea din direcția Arad la Teiuș - Coșlariu a însemnat transformarea localității într-unul dintre cele mai importante centre feroviare din Transilvania.⁵⁸

Înființarea asociației pompierilor a avut loc în 1893. La chemările repetate făcute în mod public de către Szász József, primpretorul Plasei Teiuș și de către farmacistul Slaffkovits Jácint pentru înființarea unei asociații a pompierilor, în ziua de 7 mai s-au prezentat la adunarea de constituire, pentru a deveni pompieri voluntari, un număr de cca. 240 persoane, fără deosebire de rang, avere, poziție socială etc. În cadrul acestei adunări în funcția de comandant a fost ales inițiatorul acestei acțiuni, Slaffkovits Jácint, ca vicecomandant; Nagy Lajos, casier, Salamon Hermann, magaziner, Páll László, conducător de grupă, Lówi Sámuel, secretar, Kiss Elek.⁵⁹

Cea mai importantă societate culturală românească, *Astra*, s-a bucurat și ea de interes din partea teiușenilor. În această direcție este de remarcat faptul că, în 1885, asociația grănicerilor devenea membru fondator al acesteia, prin achitarea taxei de 200 florini. *Agentura* de la Teiuș s-a manifestat ca una dintre cele mai active din despărțământul Alba, pentru că aici a luat ființă, la sfârșitul secolului al XIX-lea, una dintre primele biblioteci *poporale* din despărțământ.⁶⁰

Utilizându-și întreaga avere și veniturile, atât pentru interesul familiilor aparținătoare, cât și pentru nevoile obștești, asociația a acordat o atenție deosebită și un sprijin constant școlilor românești, pentru care încă din 1852 a construit un local al școlii.⁶¹ Dezvoltând mereu această școală, pentru care în 1898 se constituia un fond special de susținere prin burse, ea a reușit să înființeze chiar în condițiile grele ale Primului Război Mondial, în 1915, o școală aparte pentru fete. Totodată, comunitatea foștilor grăniceri a acordat în decursul timpului o serie de burse pentru elevi, studenți și ucenici de toate meseriile, descendenți ai familiilor grănicerești, care-și efectuau studiile sau învățarea meseriei în diverse centre: Blaj, Alba Iulia, Aiud, Sibiu, Lugoj etc.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 27-28.

⁵⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XLI, nr. 12 din 12/24 februarie 1878, p. 4.

⁵⁸ Al. Cebuc, C. Mocanu, *Din istoria transportului de călători din România*, București, 1967, Alba Iulia - 2000, p. 278.

⁵⁹ *Közérdek* (ziar săptămânal din Aiud - Nagyenyed), nr. 20 din 14 mai 1893 la rubrica corespondențe

⁶⁰ I. Pleșa, *op. cit.*, p. 6-7; I. Breaz, *Activitatea desfășurată de „Astra” pe teritoriul actual al județului Alba*, lucrare de diplomă, (mss.), p. 84.

⁶¹ N. Albu, *op. cit.*, p. 99.

În fruntea Agenturii comunale din despărțământul VIII (Alba-Iulia) al *Astrei* reorganizate în anii 1884-1887,⁶² la Teiuș erau Sârbu Nicolae, preot greco-catolic, președinte, Efrem Pop, asesor, Bretoiu, asesor, Ștefan Crișan, învățător, actuar.

Cu ocazia Adunării Generale a despărțământului VIII al *Astrei* ținut la Teiuș, la 1 august 1885, s-a pus problema sprijinirii materiale a școlilor românești aflate în grija confesiunilor religioase, datorită faptului că situația școlilor era necorespunzătoare. Conferința a fost susținută de memorandistul Rubin Pațiția, care cunoștea situația școlilor confesionale din activitatea de inspector pe care o susținuse cu multă dăruire.

Conform hotărârii aduse în adunarea generală de la Șomcuta Mare din august 1869, în vederea amplificării influenței *Astrei*, începând cu anul 1870 s-a trecut la organizarea despărțământelor care urmau să grupeze membrii acesteia după criteriul teritorial. Astfel, Transilvania avea 22 despărțăminte.

Cel mai important moment de luptă al românilor transilvăneni pentru emancipare națională din intervalul 1849-1918, anume mișcarea memorandistă din 1892-1894, s-a manifestat și el în mod deosebit la Teiuș, în special în preajma și în zilele procesului intentat de guvernării maghiari fruntașilor Partidului Național Român, desfășurat la Cluj în 7-25 mai 1894.

Documentele vremii atestă faptul că în zilele dinaintea procesului Memorandului, în Teiuș, în mijlocul populației românești, stăpânită de puternice sentimente de solidaritate față de conducătorii săi politici, domnea o stare de puternică agitație, determinând autoritățile să ia măsuri pentru stăvilirea mișcării, între care dublarea numărului de jandarmi. Informația pe care o avea comitele suprem de la Aiud - reședința de atunci a comitatului Alba Inferioară era că românii pregăteau inculpațiilor, în frunte cu președintele Ioan Rațiu o primire caldă pe drumul de la Sibiu la Cluj. Temerea că poporul se va aduna în număr mare în gările Blaj, Teiuș și Câmpia Turzii, s-a dovedit într-adevăr întemeiată.⁶³

La Teiuș, după cum descria presa vremii, în ziua de 6 mai, la sosirea trenului special care-i ducea spre locul procesului pe memorandiști, a domnit o atmosferă înălțătoare, deosebit de impunătoare. Mii de oameni, de toate vârstele, îmbrăcați sărbătorește, cu ramuri verzi în mâini, au făcut ca peronul gării să devină neîncăpător, mulțimea așezându-se și în spațiul de dincolo de gară și de-a lungul liniei ferate, ovaționând la sosirea trenului. Solidaritatea mulțimii a fost evidentă atunci când președintele Rațiu a coborât pe peron. Nu departe de Teiuș, în câmp, - arăta *Tribuna* - alte vreo 2.000 de persoane i-au aclamat pe memorandiști.⁶⁴

Adeziunea celor din Teiuș la mișcarea memorandistă, dovedită și prin plecarea multora la Cluj, este probată prin adeziunea colectivă trimisă de românii teiușeni, în 5 mai 1894, Comitetului Executiv ai Partidului Național Român, purtând 330 semnături, cel mai mare număr aflat pe vreuna dintre numeroasele adeziuni similare expediate din comitat.

Condamnarea liderilor români la pedepse cu închisoarea și amenzi în bani prin sentința din 25 mai 1894, nu i-a demobilizat pe locuitori, ci a întărit și mai mult sentimentele lor. Conform raportului subprefectului de Alba din 28 mai, în gara Teiuș, la întoarcerea memorandiștilor de la Cluj, au fost întâmpinați de

⁶² N. Josan, *Înființarea și activitatea despărțământului Alba Iulia al "Astrei" până la 1900*, în *Apulum*, XXVII-XXX, p. 409-412 și Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. nr. 4198 și 4197/5-6.

⁶³ Șt. Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, I, București, 1983, p. 250 și 257.

⁶⁴ N. Josan, *Mișcarea memorandistă în comitatul Alba de Jos*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 358-359.

câteva sute de români, care i-au ovaționat din nou, chiar dacă au avut loc încăierări ale țăranilor cu jandarmii, în urma cărora mai mulți români au fost răniți⁶⁵.

Unul dintre fruntașii români din Teiuș, Efrem Rațiu și fiicele sale, Lucreția și Victoria, i-au vizitat în 7 ianuarie 1895 pe memorandiști în închisoarea din Vác, ocazie cu care le-au dus alimente.⁶⁶ Amenințat de autorități pentru acest lucru și pentru participarea la adunări politice românești cu o pedeapsă de 15 zile închisoare sau 100 florini amendă, acesta a răspuns: *Nu 15 zile arest sau 100 florini amendă, dar nimic în lume nu mă înspăimântă, nici pe mine, nici pe un român, căci cele 15 zile sau 100 florini nu sunt în stare a înăbuși simțământul național.*⁶⁷

Solidaritatea cu memorandiștii întemnițați a continuat să se manifeste sub diverse forme în noile condiții. În mai multe localități s-au organizat colecte de zeci și sute de obiecte, în special produse ale artei casnice țărănești, destinate tombolei organizate la București din inițiativa Ligii Culturale, în beneficiul memorandiștilor și a familiilor acestora. Astfel, surorile Lucreția și Victoria Rațiu din Teiuș, au adunat și expediat pe adresa Comitetului domnișoarelor române din Brașov peste 101 asemenea obiecte, din localitate și din satele apropiate (Pețelca, Beldiu, Cricău, Coșlariu, Oiejdea, Mihalț etc.)⁶⁸

Inițiatorii și primii semnatari ai unor azeziuni colective locale la cauza memorandistă din perioada aprilie-mai 1894, au fost Alexandru Roșciu din Pețelca, Georgie David, Iacob Popa și Vasile Gârbea din Teiuș.

Rămas în rândul comunelor, doar ca reședință de plasă, Teiușul și-a sporit până în anul 1900 populația la 2878 locuitori, din care 1623 erau români⁶⁹. Statistica oficială din 1910 indica 3589 locuitori, iar prima statistică de după Marea Unire din 1920, consemna cifra 3886 (2385 români, 1623 maghiari, 146 evrei, 23 germani, 33 alții).

O lucrare publicată în anul 1919, aduce referitor la localitatea Teiuș și actualele sate aparținătoare, următoarele informații privind numărul de locuitori, situația confesională și etnică:

- Beldiu, Marosbeld, județul Alba - inferioară, plasa Aiud, avea 309 locuitori, români 293, exista parohie greco-catolică și aparținea de Episcopia Blaj, poșta Teiuș;

- Căpud, Magyarkapud, v. Murăș-Căpud, județul Alba inferioară, plasa Teiuș, locuitori 478, români 330, ceilalți unguri, parohie greco-catolică și aparținea de Episcopia Blaj, poșta Teiuș;

- Pețelca, Paczalka, județul Alba inferioară, plasa Teiuș, locuitori 647, români 620, parohie greco-catolică și aparținea de Episcopia Blaj, poșta Teiuș;

- Zărieș, Zerjés, cătun care a aparținut de Galda de Jos, iar ca filie de parohia greco-catolică ce aparținea de Episcopia Blaj, iar ca poștă de Benic;

- Teiuș, Tövis, Dreikirchen, era o comună mare care aparținea de județul Alba inferioară, plasa Teiuș, locuitori 2878, erau 1623 români, iar ceilalți erau unguri, evrei, țigani și germani.⁷⁰

⁶⁵ I. Popescu-Puțuri, A. Deac (red.), *Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, București, 1970, p. 237.

⁶⁶ *Album deschis din partea deținutilor la Vaș în prinoarea de statu și dejudecați la Clusiu în procesul Memorandului*, în Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. nr. 3684 (inv. vechi 519).

⁶⁷ N. Josan, *op. cit.*, n. 374-375.

⁶⁸ *Tribuna*. XI, nr. 253, din 27 noiembrie/9 decembrie, 1894.

⁶⁹ S. Moldovan, N. Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ediția a II-a, Sibiu, 1919 p. 180.

⁷⁰ S. Moldovan, N. Togan, *op. cit.*, 181-185.

Situația localităților în 1910 și 1920⁷¹ era următoarea:

- Beldiu, Marosbéd, județul Alba de jos, plasa Aiud, suprafața 790 jugăre cadastrale, în anul 1910 erau 364 locuitori și în anul 1920 erau 354 locuitori dintre care 352 români și 2 unguri, 67 case. Ei erau arondați secretariatului cercual Gârbova de Jos, judecătoriei cercuale sau de ocol la Aiud, tribunalului din Alba Iulia. Perceptor era la Feleiu, poșta era în Teiuș, distanța până la gara Teiuș era de 6 km;

- Căpud, Magyarkapud, județul Alba de Jos, plasa Teiuș, suprafața 1417 jugăre cadastrale, în anul 1910 erau 525 locuitori, iar în anul 1920, 637 dintre care, 440 români, 197 unguri, 129 case. Ei erau arondați la secretariatului cercual Aiud, perceptorului la Teiuș, tribunalului Alba Iulia, poștei Teiuș, distanța până la gara Teiuș era de 5 km;

- Pețelca, Paczalka, județul Alba de Jos, plasa Teiuș, suprafața 1739 jugăre cadastrale, în anul 1910 erau 610 locuitori iar în anul 1920, 629 locuitori, erau 133 case. Ei aparțineau secretariatului cercual și judecătoriei cercuale Aiud, perceptorului la Teiuș, tribunalului la Alba Iulia, poștei Teiuș; distanța până la gara Teiuș era de 6,5 km;

- Teiuș, Tóvis, județul Alba de Jos, plasa Teiuș, suprafața 4070 jugăre cadastrale. În anul 1910 erau 3589 locuitori, iar în anul 1920, 3886 locuitori, dintre care 2385 români, 1299 maghiari, 23 germani, 146 evrei, 33 armeni, erau 648 case, era secretariat comunal, pretură (administrație de plasă), preceptorat, judecătorie cercuală la Aiud, Tribunal la Alba Iulia, exista secție și post de jandarmi, poștă și telegraf local și gara locală.

În anul 1905 a avut loc o adunarea populară a locuitorilor români la Teiuș, în care participanții au discutat despre obținerea unor drepturi politice, economice și sociale. Dintr-un articol publicat într-un ziar apărut la Aiud aflăm următoarele:

“În data de 11 a lunii în curs cca. 1000 -1200 de cetățeni de naționalitate română s-au adunat în Teiuș, din localitățile învecinate, la chemarea conducătorilor lor pentru a dezbate probleme politice curente. Autoritatea administrativă a fost reprezentată de către primpreztorul Imreh József.

Adunarea populară a fost deschisă de preotul din Obreja, Livius Blajac, la recomandarea căruia, avocatul din Blaj, dr. Iuliu Maniu a fost ales președinte al adunării. Au vorbit dr. Nicolae Comșa, dr. Iuliu Vaida, fost deputat în circumscripția Aiud, dr. Aurel Vlad deputat, Ștefan Pop din Arad.

Vorbitorii au dezbătut cu toții același grup de idei: au amintit că Dieta din 1848, deși a anulat toate privilegiile nobiliare, doar o parte mică a poporului beneficiază de drepturi. Acum împăratul dorește să extindă dreptul de a alege asupra întregului popor, dar grozii și baronii nu voiesc să admită acest lucru.

În schimb, atunci când trebuie suportate sarcinile, trebuie plătite dările, trebuie mers în armată, atunci nu este de ales. Ar fi deci echitabil ca nici de la drepturi să nu fim excluși. Această țară este atât a ungușilor cât și al românilor, suntem deopotrivă cu toții cetățeni de același fel. Este necesară reforma sistemului de impozite, omul sărac fiind nevoit să suporte niște sarcini disproporționale.

În discursul său, Aurel Vlad a cerut încetarea monopolului asupra tutunului și a sării. Este de părere că peste câteva săptămâni vor interveni niște mari zile istorice, în care dacă vor fi uniți, cu siguranță vor învinge. Cheamă pe

⁷¹ C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 258.

membrii adunării să fie atașați religiei și limbii lor, să nu admită să fie privați de aceasta din urmă.

Ștefan Pop îi salută pe urmașii vechilor grăniceri, prezenți în adunare. Îi îndeamnă să trăiască în pace cu maghiarii, străduindu-se împreună să obțină drepturi pentru poporului. Dar îi mai sfătuiește ca la alegerile de deputați să manifeste mai multă demnitate. Până acum dacă vreun mare domn a eșuat undeva, a venit aici, a adus țuică și bani și a devenit deputat.” Acum domnii s-au certat „fii atenți, să nu plătiți cu jocul aldămașul păcii!” le atrăgea atenția Ștefan Pop

În timpul discursurilor, cei prezenți și-au manifestat atitudinea de acceptare prin urale, în mod deosebit fiind apreciat discursul cu iz popular ținut de ultimul vorbitor.

După discursuri, preotul din Stremț, Irimia Iliescu a prezentat următorul proiect de hotărâre: „Poporul român al circumscripției Aiud, întrunit la Teiuș este convins că situația tulbură a țării poate fi rezolvată doar prin progresul liber și firesc al poporului. Aceasta poate fi realizată doar prin componența corespunzătoare a corpului legislativ. Tocmai de aceea solicită introducerea fără nici un fel de restricții a dreptului de vot general, secret și comunal.”

După aprobarea unanimă a proiectului de hotărâre, avocatul Maniu i-a chemat pe toți participanții să rămână fideli împăratului fără nici un fel de incidente. Poporul din împrejurimi a plecat de-ndată din Teiuș.⁷²

În timpul regimului austro-ungar în Teiuș a funcționat Banca de Economii (Gazdasági Bank) din Aiud, care a avut o agenție la Teiuș între anii 1871-1918, iar după 1912 și-a schimbat denumirea în Casa de Economii (Tövisi Takarékpénztár)

În perioada premergătoare Primului Război Mondial, la Teiuș, a existat Societatea de Ajutor a funcționarilor C.F.R. numită *Expresul*. Ea avea un steag pe care îl vom descrie în continuare: *fața era compusă din trei benzi tricolore din mătase de tip saten cusute între ele la mașină. În partea superioară dreaptă se afla inscripția Expresul, iar puțin mai jos în formă de arc de cerc Societate de ajutor reciproc a funcționarilor C.F.R. În partea inferioară se aflau două inscripții Fondată 1 mai 1912 și puțin mai jos Filiala Teiuș. Central, steagul avea un medalion, decorat cu două ghirlande de frunze de stejar și salcâm, în partea dreaptă înfășurată în fir metalic argintiu, iar în partea stângă în fir metalic auriu. În medalion se află reprezentat într-o manieră liberă un peisaj local și un tren continuându-se apoi pe diagonală în partea stângă cu o altă pictură, ce avea reprezentat un pod, iar în partea dreaptă, în afara medalionului, era o pictură reprezentând o femeie pe jumătate îmbrăcată, ce ține în mână un steag tricolor, iar la picioare are emblema C.F.R.*

În partea de sus a medalionului, în locul de întâlnire a celor două ghirlande de frunze se afla un vultur brodat cu fir metalic auriu, decorat cu fir textil negru în diferite puncte de broderie și brodat cu paiete din fier, iar de jur împrejur era conturat cu o aplicație de șnur răsucit, ulterior dat cu bronz pe toată suprafața pentru a avea strălucire. Același strat de bronz a fost aplicat și pe literele și cifrele ce alcătuiesc textul inscripționat.

A doua față a steagului avea aproape aceleași caracteristici cu prima, deosebirea constând în faptul că medalionul avea în interior o inscripție aproape imposibil de descifrat, probabil „Pensionari”, iar textul inscripționat este în partea superioară România și în partea inferioară „Prin noi înșine”. De jur împrejur steagul

⁷² *Közérdek* (ziar săptămânal apărut la Nagyenyed - Aiud), nr. 100 din 14 decembrie 1905.

este conturat cu o aplicație de șnur galben, iar în trei colțuri avea ciucuri. În cel deal patrulea colț, în locul de unde era atârnat pe diagonală avea o eșarfă neagră.⁷³

Primul Război Mondial reprezintă apogeul confruntării dintre marile puteri pentru reîmpărțirea lumii în sfere de influență. Românii din Transilvania și Bucovina aflați sub coroana Austro-ungară, au participat la război încă din prima zi.⁷⁴

Locuitorii din Teiuș au fost în mare parte încorporați în Brigada 69 Alba Iulia, din care făcea parte Regimentul 50 Infanterie de la Alba Iulia, Regimentul 64 Infanterie de la Orăștie și Brigada 75 Honvezi Cluj, cu un batalion la Aiud. În aceste unități militare erau incluși tineri din comitatul Albei Inferioare. Soarta celor mai mulți soldați din Teiuș a fost legată de Regimentul 50 Infanterie. Acesta a luat parte la luptele pe fronturile din Bosnia și Herțegovina, în Galiția, ajungând până în Italia, în zona Monte Sellugio.⁷⁵

În cimitirul din Teiuș există un monument al eroilor. Plăcuțele comemorative amintesc numele eroilor înmormântați aici: Dumitrache Gligor, Regimentul 48, 1916, Grigorie Tudor, prizonier, 1917, Iehor Brigyen, prizonier în Rusia, 1917, Mitu George, Regimentul 11 Siret, 1917, Buterchi Ioan, Regimentul 11, 1917, Rotariu Petru, Regimentul 16, 1917, Martin Ștefan, Regimentul Olt 3, 1918, Ismana Constantin 2 Roșiori, 1919, Mariș Vasile, Regimentul 85 Roșiori, Ungaria Voluntar, Italia -1919.⁷⁶

Comunitatea evreiască din Teiuș, fiind numeroasă a deschis după 1919 o instituție bancară numită Casa de Păstrare S.P.A. Aceasta a funcționat până în anul 1948, când regimul comunist a dispus închiderea instituțiilor de credit.

Prăbușirea Monarhiei austro-ungare, după sfârșitul Primului Război Mondial, a avut ca efect o amplă mișcare revoluționară. La sfârșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie 1918, populația a constituit formațiuni care au înlocuit autoritățile austro-ungare. Unele dintre acestea au atacat și devastat curțile marilor proprietari. În faza imediat următoare s-au constituit organe provizorii ale puterii românești, consiliile și gărzile naționale române subordonate Consiliului Național Român Central, cu sediul la Arad, înființat în 31 octombrie 1918.

Raportând faptul că țărani *înarmați cu grenade și mitraliere* atacă pe moșierii și arendașii din localitate și din satele aparținătoare plășii Teiuș, postul de jandarmi de aici a fost în scurtă vreme ocupat, iar cei 4 jandarmi și 33 rezerviști care-l compuneau au fost nevoiți să fugă, după ce au fost dezarmați.⁷⁷

În ceea ce privește atacurile asupra marilor proprietari, la Teiuș, au fost îndreptate împotriva moșierilor Leopold, David, Lipot Fried și Kohn Samuel.⁷⁸

Dovedind spirit organizatoric, românii din Teiuș au înființat Consiliul Național și Garda Națională, așa cum reiese dintr-un raport din 6 noiembrie către Consiliul Național Român de la Blaj.⁷⁹ În fruntea acțiunii s-au aflat Aurel Sava, prețor, președinte ai Consiliului Național, Aurel Ijac, medic, comandantul al Gărzii Naționale, preotul Liviu Bîtea, țăranul fruntaș Gavrilă Rațiu și alții. În

⁷³ S. Voju, *Restaurarea steagului de breaslă "Expresul"*, în *Apulum* XXXVI, 1999, p. 637-639.

⁷⁴ M. Cristea, S. Cutean, *Memorie și onoare: românii în Primul Război Mondial*, Alba Iulia, 2008, p. 3.

⁷⁵ I. Mureșan, *Istoria unui așezământ*, mss.

⁷⁶ Placa cu numele eroilor din Primul Război Mondial căzuți în Teiuș a fost ridicată de către Alexandru Gruia, fost șef de depou C.F.R., monumentul fiind amplasat în cimitirul orașului.

⁷⁷ I. Șerban, I. Pleșa, *Mișcări revoluționare ale maselor din județul Alba în noiembrie 1918*, în *Apulum*, XIII, 1975, p. 513; C. Enea, M. Valea, *Frământări țărănești din luna noiembrie 1918 din fostul județ Alba*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, ser. Historia, Fasc. 1, Cluj, 1968, p. 109.

⁷⁸ I. Șerban, I. Pleșa, *op. cit.*, p. 509.

⁷⁹ V. Lascu, M. Știrban, *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918 - ianuarie 1919). Protocoale și acte*, vol. I Cluj-Napoca, 1978, p. 56.

colaborare cu Garda Națională din Stremț s-au capturat de la o unitate germană în retragere 4 tunuri, 2 mitraliere, 150 arme grenade și muniție

În afara preocupării pentru liniștirea spiritelor și menținerea ordinii, ca și pentru asigurarea populației cu unele produse de strictă necesitate, Consiliul și Garda din Teiuș au fost confruntate și cu unele probleme deosebite printre care amintim faptul că în gara Coșlariu exista un mare depozit de echipament, alimente și altele, rămas de la armata germană și preluat de către autoritățile militare maghiare. Acestea au întâmpinat cu gloanțe pe țărani nevoiași din împrejurimi, care au luat din bunurile aflate acolo, înregistrându-se și victime omenești.⁸⁰

Acest depozit a constituit obiectul mai multor corespondențe și convorbiri telefonice purtate de către consiliul din Blaj cu paza militară din Teiuș-Coșlariu, apoi cu comandantul militar maghiar din Cluj, generalul Ziegler.

Convocarea, la 20 noiembrie a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, a prilejuit și aici entuziasm. Cei care contribuiseră la dotarea forțelor românești cu armele capturate la Stremț și cu echipamentul provenit de la Coșlariu, au participat la evenimentele de la 1 decembrie .

În semn de apreciere, Garda Națională din Teiuș, al cărei efectiv probabil a fost mult mai mare decât cifra 31, pe care o aflăm în lista foștilor gardiști propuși în 1934 pentru decorare, a fost solicitată să contribuie la asigurarea pazei și securității adunării, sub conducerea căpitanului Florin Medrea, comandantul Legiunii Române din Alba Iulia.⁸¹

Aparținând cercului electoral al Aiudului, ca și Blajul, conform arondării electorale de la ultimele alegeri, din 1910, Teiușul a fost *avizat* în 22 noiembrie că în 24 noiembrie, duminică, la Blaj va avea loc alegerea celor 5 deputați sau delegați oficiali ai cercului la adunare. În urma consultării românilor din localitate și din întreaga plasă, după normele votului universal, la adunarea de la Blaj au fost trimiși mai mulți reprezentanți, dintre care între semnatarii procesului, verbal îi găsim pe: Aurel Sava, Gavrilă Rațiu, Demetriu Marcu și Iacob Muntean.⁸²

În 30 noiembrie 1918, în cursul uriașului aflux al mulțimilor spre Alba Iulia, și-a pierdut viața în gara din Teiuș stegarul Ion Arion din Agriș, înmormântat la Alba Iulia la 2 decembrie, ca martir al națiunii.⁸³

În 5 decembrie 1918, printr-un raport al președintelui Consiliului Național Român, Aurel Sava, se arăta că forțele militare care apărau gara din Teiuș aveau o atitudine provocatoare față de românii trecători prin gară, care s-a menținut până la sosirea armatei române, la 18 decembrie.⁸⁴

Pe traseul liniei ferate Cluj-Apahida-Teiuș s-au format gărzi militare care ulterior au fost întărite și cu forțe militare regulate, deoarece după armistițiul din 13 noiembrie 1918 încheiat la Belgrad între guvernul Károli și trupele Antantei, Ungaria din care făcea parte și Transilvania dispunea de un efectiv militar de 6 divizii. Garda națională maghiară de la Teiuș, din care făceau parte și câțiva români din Cugir, a întâmpinat la podul de pe Mureș de la Mihalț, forțele armatei române, astfel încât între cele două tabere au avut loc lupte. După evenimentele

⁸⁰ E. Hulea, *op. cit.*, p. 443; *Consiliul Național Român din Blaj...*, vol. I, p. 79 și 87; *Ibidem*, vol. II, p. 29.

⁸¹ *Alba Iulia - 2000*, p. 425; I. Popescu-Puțuri, A. Deac (red.), *Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, București, 1970, p. 678.

⁸² *Consiliul Național Român din Blaj*, vol. I, p. 49, 130 și 133; *Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia*, Fond Documentele Unirii, *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918*, vol. II, p. 25-26.

⁸³ Șt. Pascu, *op. cit.*, II, p. 151 și 160; E. Hulea, *op. cit.*, p. 453.

⁸⁴ *Consiliul Național Român din Blaj*, vol. I, p. 155, 157-158, 167, 169-170.

din luna decembrie 1918, membrii gărzii, maghiari din localitate și camarazii lor din Cugir, au fost predați Marelui Stat Major al Armatei Române, pentru a fi judecați.⁸⁵

Președinte al Consiliului Național Român din 1918-1919, la Teiuș, a fost preotul Petru Suciuc, iar la Beldiu preotul Ioan Mărian.⁸⁶ Au fost decorați cu medalia Ferdinand I, din Beldiu - subl. Gregoriu Moldovan, comandant gardă, elev plut. dr. Radu Isidor, din Căpud serg. Crișan Ioan, din Pețelca plut. Ciortea I. Gheorghe, iar din Teiuș - căpitan Aurel Ijac, comandant gardă și plut. Crișan I. Iacob.⁸⁷

Din lista Delegaților Oficiali din Comitatul Alba Inferioară la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia 1918, aflăm că din cercul electoral Aiud au făcut parte doi teiușeni Dr. Aurel Sava (1878-1939), funcționar (pretor) și supleant Gavrilă Rațiu (1861-1923), țăran. Pe lângă cei 300 de teiușeni, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia au participat din Căpud 30 de persoane, iar din Pețelca 50 de oameni.⁸⁸

Despărțământul Aiud-Teiuș figura între cele cinci despărțăminte ale Albei în 1918, dar la 1919 s-a separat, alegându-și un comitet propriu. Funcționând ca despărțământ separat din 20 octombrie 1920, acesta a trecut prin repetate perioade de stagnare, cunoscând o activitate susținută doar în perioada în care a fost condus de pretorul Vasile Bârluțiu.

Odată cu reactivarea Despărțământului Alba Iulia al Astrei, la 11 iulie 1920, s-au reînființat 53 de despărțăminte în această zonă între care și despărțământul Aiud - Teiuș, care cuprindea și cercul cultural al comunei Stremț.

La adunarea generală a Astrei de la Reghin, din 1925, a participat și un delegat de la Teiuș. Despărțămintele reorganizate, au fost coordonate de Ioan Neagoe și Vasile Bologa, directorul Liceului de fete din Sibiu, originar din Geoagiu de Sus.⁸⁹ Despărțământul Teiuș cuprindea astfel 20 de comune. Aici au avut loc, în 1929 și 1936 adunările generale ale despărțămintelor de plasă, sub conducerea preotului profesor al Liceului M. Viteazul, Leonte Opriș și a profesorului Eugen Hulea.

Membrii despărțământului Teiuș au participat la acțiunea din 21 mai 1933 când, de la mormântul lui Mihai Viteazul de la Câmpia Turzii, treizeci de ștafete au adus pe jos până la Alba Iulia într-un gest simbolic o făclie aprinsă.

Activitatea despărțământului a stagnat din nou, căci Vasile Bârluțiu, președintele despărțământului afirma: *Drumul pe care s-a apucat cu un birocratism formal și sec nu este bun, iar eu nu mi-l pot însuși. De ce și pentru cine patru exemplare din niște procese verbale care nu vor schimba cu nimic înspre bine situația satelor noastre?*⁹⁰

Eugen Hulea, referent cultural onorific al Astrei, a vizitat între 1942-1944 despărțămintele de la Teiuș și Stremț și a stabilit instrucțiuni practice pentru ca activitatea să se însuflețească.

Când, în ianuarie 1942, mareșalul Ion Antonescu a adresat Asociațiunii îndemnul să subscrie la împrumutul reîntregirii, destinat refacerii Basarabiei și Bucovinei de Nord, membrii plasei Teiuș au colectat suma de 3,5 milioane de lei.

⁸⁵ I. Pleșa, *Constituirea...*, p. 474.

⁸⁶ N. Josan, Gh. Fleșer, A. Dumitrescu, *Oameni și fapte din trecutul județului Alba - în memoria urmașilor*, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia în colecția Bibliotheca Musei Apvlensis III, Alba Iulia, 1996, p. 270-273.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 274-276.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 279-282.

⁸⁹ Arhiva personală I. Neagoe, Cetea, mss.

⁹⁰ C. F. Bota, *Monografia Stremțului*, 2005, mss.

În februarie 1948, Comitetul Central al Astrei s-a adresat în repetate rânduri prefectului de Alba rugându-l să ia măsuri pentru reactivarea despărțămintelor din județul Alba, dar faptul că membrii de seamă ai Astrei: Leonte Opriș, Eugen Hulea, Virgil Cucuiu, Nicolae Igna au trecut prin anchete și persecuții, a dus la stagnarea activității despărțămintelor și în cele din urmă, s-au desființat.⁹¹

Activitatea Astrei în comuna Stremț și Teiuș este legată de numele fruntașilor ei: Vasile Bologa, Ioan Neagoe, Vasile Bârluțiu și a altor oameni de seamă care au făcut parte din asociațiune.

De numele fruntașilor Astrei sunt legate constituirea unei echipe de dansatori la Teiuș, înainte de 1900, constituirea bibliotecilor populare la Stremț, în 1905 -1913 și la Teiuș, în anul 1913.

În urma eforturilor preotului Ioan Neagoe au luat ființă despărțăminte noi, iar despărțământul de la Teiuș a fost reactivat sub conducerea preotului Vasile Bârluțiu. Pentru că acest părinte a fost un slujitor al lui Dumnezeu și al neamului său, credem că merită întreaga considerație a celor de-acum, iar despărțământul nou înființat al Astrei, Stremț - Teiuș, la propunerea președintelui său Cristian Florin Bota, din anul 2004, poartă numele său.

În anul 2004, la inițiativa unor iubitori de cultură atrași de frumusețea tradițiilor și istoriei acestor locuri, s-a reconstituit ca o punte peste timp, cu sprijinul Despărțământului Timotei Cipariu, Blaj, Despărțământul Stremț-Teiuș al Astrei, care la a 100 Adunare Generală desfășurată între 16-19 septembrie la Dej a participat prin doi reprezentanți: Cristian Florin Bota și Daniel Tiutiu.

În perioada interbelică, în Teiuș a fost editată o publicație numită *Ghiocelul*, sub coordonarea societății de lectură *Junimea Teiuș*, îndrumată de profesorul I. Timiș. În paginile acesteia se află publicate atât articole ale locuitorilor Teiușului, cât și ale autorilor din alte localități din Transilvania precum: Târgu-Mureș, Aiud, Blaj, Alba Iulia etc. Românii de aici au înregistrat succese notabile și pe planul luptei pentru emancipare economică. Fapt remarcabil, ei și-au înființat la începutul secolului al XX-lea, trei instituții de credit și economii și anume *Piatra*, *Teiușana* și *Izvorul*, care s-au bucurat de sprijinul asociației foștilor grăniceri, prin depuneri de bani în conturi.⁹²

În 14 februarie 1924, s-a înființat cooperativa de credit și economie-banca populară *Sfântul Ioan*, care a funcționat în casa grănicerilor, actualmente casa parohială greco-catolică.

De-a lungul vremii, ea a avut mai multe denumiri cum ar fi: Cooperativa de credit și economie sau banca cooperatistă, Solidaritatea cooperativă de credit și apoi Casa de Ajutor Reciproc Credit Teiuș. Indiferent de denumirile pe care le-a purtat, în decursul timpului, a venit în sprijinul membrilor, scopul principal al asociației fiind întrajutorarea acestora pe baza principiilor asociative.

Între anii 1931-1938 a avut loc construirea șoselei București-Brașov-Sibiu-Cluj-Oradea, care trece prin Teiuș. Lucrarea a fost efectuată de compania suedeză Svenska Väg AB, care în tronsonul Apoldul de Sus-Aiud avea ca partener o societate românească, filială a societății germane Straßenbau AG, avându-l ca inginer de lucrări pe Gustav Krasser, din Sebeș.⁹³

⁹¹ V. Moga, N. Josan, *Noi contribuții și precizări privind înființarea și începuturile activității Astrei*, în *Apulum* XXXIII, 1996, p. 75-88.

⁹² I. Pleșa, *Contribuții ...*, p. 28-29.

⁹³ N. Măzgăreanu, Dormitz, Germania, 2009.

Implicarea României în cel de-al Doilea Război Mondial a avut loc în contextul pierderilor teritoriale pe care le suferise în vara anului 1940: Nord-Vestul Transilvaniei, Basarabia, Bucovina de Nord, ținutul Herța și Cadrilaterul. După 23 august 1944, România a întors armele împotriva Germaniei, participând în continuare la război de partea aliaților. Luptele care au urmat au avut ca rezultat eliberarea Transilvaniei de sub ocupația maghiară și germană.

Batalionul I Pionierii de munte din Aiud și Regimentul 91 infanterie Alba Iulia, au construit fortificații ajutate de tinerii premilitari din Teiuș, supravegheați de învățători și ofițeri activi în perioada 5-7 septembrie 1944. Fortificațiile constând din baricade cu sârmă ghimpată și șanțuri anticar au fost amplasate în locul numit Tinod.⁹⁴

Acțiunile militare au traversat și localitatea Teiuș, în a doua jumătate a lunii septembrie a anului 1944. Locuitorii au fost obligați să găzduiască o parte din efectivele trupelor de ocupație sovietice. Crucea Roșie, avea o secție bine organizată în Teiuș, sub președinția doamnei dr. Acelenescu, notar public în localitate. De când au început să sosească în gară răniți, doamnele din Crucea roșie, împărțite pe echipe, zi de zi făceau de strajă, într-o cameră specială, împărțind ceai cald nu numai răniților ci tuturor soldaților. Timp de trei săptămâni această asistență a acordat ajutor soldaților sub îndrumarea doamnei dr. S. Lucaciu, medicul Teiușului.⁹⁵

Amintim numele eroilor din al Doilea Război Mondial, consemnate pe tablăta monumentului situat în cimitirul orașului: Popa Grigore locotenent cavaler al Ordinului Mihai Viteazul, Moldovan Ioan locotenent, Vîntu Vasile sergent, Popa Dumitru sergent major, Ana Gligor- căpitan, Muntean Aurel-căpitan, Oara Alexandru fruntaș, Boca Simion, Breaz Iacob, Crișan Ștefan, Marcu Cornel, Crișan Ioan, Indrei Cornel, Popa Ioan, Cobliș Vasile, Macarie Vasile, Dobrotă Ilie, Cleț Iacob, Oțoi Vasile toți soldați.⁹⁶

Amintim numele veteranilor celui de-al Doilea Război Mondial: Barna Nicolae, Boca Iacob, Hălălaie Traian, Pătrânjan Loghin, Repede Ioan, Tibrean Gheorghe, Miclea Aurel, Pleșa Ioan, Păduraru Gheorghe Alexandru, Medrea Mihai, Câmpean Gligor, Târt Ioan, Banea Virgil, Lazăr Aurel, Pavel Maftעי, Mureșan Ștefan, Ciufudean Lăurean, Rusan Nicolae, Perța Ioan, Părăian Ștefan, Fugaciu Vasile, Ignea Mihai, Radu Ionel, Medrea Grigore, Domșa Simion, Baldea Virgil, Danciu Viorel, Fostoc Ioan, Pătruț Victor, Frențiu Iacob, Suciu Simion, Târtescu Gheorghe, Botezatu Victor, Câmpean Vasile, Crișan Cornel, Londony Alexandru, Oniță Aurel, Baldea Ioan, Marcu Alexandru, Câmpean Traian, Radu Dumitru, Man Candin, Lungu Ioan, Ciortea Alexandru, Marcu Simion, Camen Ioan, Cetean Ioan, Medrea Ioan, Cheșan Vasile, Nicula Aurel, Giurgiu Iacob, Marcu Aurel, Vlas Ioan, Oniță Șofron, Sârb Parfenie, Szabo Mihai, Fostoc Cornel, Gilea Vasile, Bobăilă Marian, Curta Ioan, Crișan Alexandru, Palkó Gheorghe Etelka, Verdeș Pavel, Gâlea Ioan, Ilie Aurel, Muntean Ștefan, Topor Ioan, Lodroman Pamfil, Botezatu Mihai.⁹⁷

Perioada comunistă. Perioada care începe cu ocupația sovietică a răsturnat toate valorile societății românești. Mare parte din elita intelectuală și politică a fost fie suprimată în închisori sau la Canalul Dunăre-Marea Neagră, fie obligată să se exileze.

⁹⁴ Informație de la L. Bădescu, 11 decembrie 2000.

⁹⁵ P. Ludeanu -Arhivele Naționale, Direcția Județeană Cluj, Fond Elie Dăianu, passim.

⁹⁶ Placă cu numele eroilor din al Doilea Război Mondial din Teiuș care a fost ridicată în data de 9 mai 1982, existentă în cimitirul orașului.

⁹⁷ Informație de la Ion Stan, președintele Asociației Filialei Veteranilor de Război din Teiuș.

Până la instaurarea regimului comunist, o parte din locuitorii au luptat împotriva acestuia sprijinind rezistența armată din munți. Unii dintre locuitorii orașului Teiuș au susținut mișcarea de rezistență din Munții Apuseni, în mod special grupul Dabija. Astfel, după ce gruparea a fost constituită, Maier Iosif și Mihălțan Traian din Teiuș au fost recrutați de către Pușcaș Ștefan din Stremț. La locuința lui Mihălțan Traian a fost depozitată o cantitate mare de grâu și porumb care a fost transformată în făină și transportată la Bistra, pentru că grupul Dabija și-a stabilit cartierul general la Bistra, în zona Muntelui Mare.

O acțiune a acestei grupări legată de localitatea Teiuș a avut loc în seara de 22 decembrie 1948, într-o zi de târg, când după ce au fost încasate sume mari de bani la Percepția din Teiuș membrii organizației au atacat instituția de unde au ridicat 310.000 lei, bani care s-au folosit pentru procurarea de armament, hrană și echipament militar. În timpul atacului a fost rănit Ciortea Titus, perceptor din Teiuș dar și unul dintre membrii grupului de partizani. La atacul asupra percepției din Teiuș au luat parte Nicolae Dabija, frații Macavei, Pascu Cornel, Iosif Clamba, Sandu Maxim și Bolfea Silvestru. Sergentul Popa Ioan din Teiuș a ajutat gruparea Dabija cu o armă ZB cu 50 de cartușe.⁹⁸

Îi amintim pe cei care au murit sau care au suferit în închisorile comuniste: Alexa Emanoil, Barna Nicolae, Bălan Ioan, Bălan Ștefan, Beder Iacob, Boca Ioan, Bordeianu Emil, Câmpean Liviu, Câmpean Traian, Cecălăcean Ioan, Ciortea Ion, Crețu Traian, Crișan Gligor, Crișan Grigore, Crișan Ioan Simion, Florea Petru, Gârbea Ion, Giurgiu Eugen, Gruțița Victor, Karácsonyi Ion, Keresztes Ștefan, Maier Elena, Maier Iosif, Medrea Mihai, Medrea Sofia, Miclea Aurel, Mihălțan Traian, Mitrea Aurel, Moldovan Alexandru, Moldovan Iacob, Moldovan Nicolae, Moldovan Viorel, Moldovan Virgil, Nicoară Zoe, Osztóics Mihail, Oțoiu Constantin, Pop Florica, Popa Ioan, Popa T. Ion, Popa Ionuț, Popa Ștefan, Radu Eugen, Radu Marin, Socaciu Traian, Turcu Ioan, Ursu Vasile.⁹⁹

Regimul comunist a avut și unele realizări, cum ar fi reducerea considerabilă a analfabetismului, extinderea rețelei de șosele asfaltate, dublarea liniilor de cale ferată, s-au construit uzine și fabrici, accelerându-se procesul de industrializare.

În anul 1948, în urma înțelegerii dintre conducerea Plasei Teiuș, avându-l ca reprezentant pe prim-pretorul, preot-jurist dr. Vasile Bârluțiu și conducerea Școlii Primare de Stat din Teiuș reprezentată de învățătorul Vasile Sferdeanu, s-a hotărât ca noul Palat Administrativ al Plasei Teiuș, să fie cedat învățământului local.

În vara anului 1954, cei doi directori în funcție, inv. Vasile Sferdeanu - director și inv. Iacob Sălăjan - director adjunct, au întreprins demersuri în vederea înființării unei Școli Medii Mixte la Teiuș. Decizia de înființare a Școlii Medii Mixte din Teiuș a fost emisă începând cu data de 1 septembrie 1954. La data începerii cursurilor, din 15 septembrie 1954, structura pe cicluri și clase a Școlii Medii Mixte din Teiuș era următoarea: ciclul primar I (cl. I-IV) - 9 clase, ciclul II (cl. V-VII) - 7 clase și ciclul mediu (cl. VIII-X) - 3 clase.

În perioada 1954-1965 ciclul II și mediu au funcționat împreună, în același spațiu al fostului Palat Administrativ. Începând cu anul școlar 1965-1966, Școala Medie s-a mutat în clădirea fostei Școli Primare, clădire în care

⁹⁸ I. Gavrilă Ogoran, E. Neagoe-Pleșa, L. Pleșa, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol II, Baia-Mare, 2007, p. 31, 49.

⁹⁹ *Noi nu am avut tinerețe-Cronica rezistenței anticomuniste 1945-1989*, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, Filiala Alba, (inițiator Dr. Victor Gruțiță), Ed. II, Alba Iulia, 2005, p. 144-146, 166-167, 181-182, 196-197, 218-343.

funcționează și astăzi. După o jumătate de secol, efectivele de elevi care au absolvit această unitate de învățământ a atins cifra de 4221 de elevi, respectiv 109 clase. Ulterior Școala Medie Mixtă s-a transformat în liceu și în prezent funcționează sub denumirea de Liceul Teoretic Teiuș.

În Teiuș, au fost construite și date în funcțiune următoarele obiective: o școală cu 14 săli de clasă și o sală de sport, un dispensar medical cu cabinete și sală de gimnastică medicală, casa de cultură cu bibliotecă publică, un dispensar veterinar, podul peste valea Stremțului de la piață, s-au asfaltat străzi, a fost construit un nou sediu al poliției, stația electrică, fabrica de zahăr, un dig de apărarea a satului Beldiu, blocuri de locuințe cu apartamente și spații comerciale și s-a făcut alimentarea cu apă a localității.¹⁰⁰

În ceea ce privește instituțiile bancare pe lângă Cooperativa de Credit și C.E.C.-ul, în perioada regimului comunist a funcționat și Banca de Stat care a avut o agenție în Teiuș.

Din anul 1980 sistematizarea localității Teiuș s-a numărat printre obiectivele care priveau intențiile de politică socială a partidului comunist. Un număr de câteva sute de comune, selectate pe tot cuprinsul țării, urma să fie transformate în centre agroindustriale cu statut de oraș; locuitorii acestora, urmau să fie mutați din locuințele lor individuale, în locuințe colective (blocuri) de câteva etaje, astfel încât densitatea demografică să fie cât mai mare. În interiorul acestor localități, birourile autorităților administrative și politice urmau să fie grupate în centrul civic al așezării. Tot aici urmau să fie construite perimetrele industriale, magazinele, școlile, spitalele și alte facilități care să deservească toate comunele din jur, pe o rază de până la 20 km.

Aceste centre urmau să fie dotate cu rețele de canalizare, apa și gaze. Astfel, de la începutul anilor '80, sistematizarea a devenit parte integrantă a planurilor anuale și cincinale, iar în Teiuș a fost demolat un mare număr de construcții edilitare și de dimensiuni mijlocii, dar și construcții de valoare arhitecturală deosebită între care și sinagoga, o parte dintre fotografiile cu casele demolate regăsindu-se în prezenta lucrare.

În ceea ce privește mișcarea populației, s-a constatat o creștere însemnată dovedită statistic. Astfel, populația comunei în 1 ianuarie 1971, era de 7298 locuitori dintre care 3595 bărbați și 3703 femei. În ceea ce privește satele componente, la recensământul din 1966, populația era repartizată astfel: Teiuș - 80%, Beldiu - 4,9%, Căpuș - 6,8%, Coșlariu Nou - 1,4%, iar Pețelca - 6,9%.

Dezvoltarea economică a localității poate fi observată prin faptul că pentru serviciile prestate populației, pe raza comunei exista un număr de 37 unități cooperatiste: 5 croitorii, 2 cizmării, 2 ateliere încălțăminte, o sifonărie, o secție frigotehnică, 3 fierării, un atelier de reparații radio, o tinichigerie, o ceasornicărie, o cooperativă de credit, o secție de construcții metalice, o tâmplărie, o tapițerie, 2 ateliere de tricotat, un atelier de confecționat plapume, un darac de lână, o blănărie, 2 ateliere foto, un centru pentru închiriat veselă, un motor de tăiat lemne, 3 frizerii, un atelier de confecționat flori artificiale, o secție de geamuri, o secție de zidărie.

În anul 1970, la unitățile din comună lucrau un număr de 1674 salariați. În aceasta perioadă existau meșteșugari necooperativizați: 10 croitori, 5 croitorese, 2 cojocari și 4 tâmplari. Agricultură deținea ponderea cea mai importantă în cadrul economiei comunei, dispunând de o suprafața agricolă de

¹⁰⁰ Informație de la Adrian Oțoiu, Teiuș.

3914 ha, dintre care 2652 ha suprafață arabilă, 1170 ha pășuni și fânețe naturale, 92 ha vii și livezi. Fondul forestier deținea o suprafață de 65 ha. Majoritatea populației lucra în agricultură, iar pe teritoriul comunei își desfășura activitatea o fermă agricolă de stat și 2 cooperative agricole de producție cu 1830 membri, proveniți din 1337 familii. Cele 2 cooperative agricole de producție dispuneau de 2846 ha suprafața agricolă, din care 2189 ha suprafață arabilă.

În structura suprafețelor cultivate, ponderea cele mai mari o dețineau: grâul, porumbul, legumele, cartofii și sfecla de zahăr. La recensământul de la începutul anului 1971, efectivul de animale era reprezentat prin 1649 bovine, 1075 porcine, 4281 ovine, 16 caprine, 212 cabaline, 16 mii pasări și 228 stupi de albine.

Rețeaua comercială a cooperăției de consum era formată din: 11 magazine alimentare, 8 magazine nealimentare, un magazin universal, 3 magazine mixte, 2 restaurante, 3 bufete, o cofetărie și o librărie.

Învățământul se desfășura în 3 grădinițe, 4 școli generale și un liceu. În acestea în anul școlar 1970-1971 erau cuprinși în grădinițe 181 copii, în școlile generale 1023 elevi și în liceu 421 elevi, instruirea lor fiind asigurată de 72 cadre didactice. În comuna Teiuș și satele componente își desfășurau activitatea 4 cămine culturale, 2 cinematografe și 2 biblioteci publice. În anul 1970 existau în total 573 abonamente la radio, 988 la radioficare și 804 la televiziune.

Pentru ocrotirea sănătății populației exista o circumscripție medico-sanitară, un dispensar de întreținere, o casă de naștere și o farmacie, deservite de 2 medici, 3 farmaciști și 21 cadre cu pregătire sanitară medie și elementară.

Necesitățile de spitalizare erau asigurate de spitalul din Alba Iulia. În comună își desfășurau activitatea 7 oficii și agenții P.T.T.R. Toate satele din comună fiind electrificate, ponderea gospodăriilor consumatoare de energie electrică față de numărul total al gospodăriilor arăta astfel: satul Teiuș 75%, Beldiu 70%, Căpud 64%, Coșlariu Nou 77%, iar Pețelca 67%.¹⁰¹

Teiușul după 1989. În decembrie 1989, teiușenii au luat parte la evenimentele ce urmăreau schimbarea regimului comunist. O parte din locuitorii Teiușului s-au adunat în fața parcului din centru, în jurul orelor amiezii. De la etajul întâi al unui bloc din localitate, au fost rostite discursuri de susținere a noii puteri. Cei adunați spontan s-au rugat împreună pentru o viață mai bună. Dintre aceștia s-a ales un comitet de conducere provizoriu. În zilele următoare evenimentele au fost anunțate teiușenilor prin postul local de radio.¹⁰²

Foarte mulți teiușeni au contribuit la susținerea contului Libertatea 1989 cu donații în bani. Aceasta a reprezentat o dovadă de solidaritate cu semenii lor aflați în suferință, cu cei căzuți pentru libertate.

Dovezi de solidaritate cu teiușenii au arătat și delegațiile din Ungaria, Olanda, Belgia și Franța, care au sosit în localitate încă de la începutul lunii ianuarie 1990. Din delegația belgiană au făcut parte ziariștii Guido Arimont și Ulrique Mockel de la Radio Belgischer Rundfunk.¹⁰³

În perioada care a urmat, orașul Teiuș s-a înfrățit cu următoarele localități: Arnemuiden din Olanda, Chaponost din Franța și Saint-Vith din Belgia.

Din anul 1996 în urma colaborării cu olandezii din Arnemuiden și cu celelalte localități înfrățite cu Teiușul, a luat ființă *Asociația Caritabilă Maris*.

¹⁰¹ *Localitățile județului Alba*, Sibiu, 1971, pag. 274-278.

¹⁰² Informații Adrian Oțoiu și Emilia Man.

¹⁰³ H. Sandu, în Ziarul *Unirea* din 24 ianuarie 1990, pag. 2.

Asociația caritabilă Maris prin asociații din Arnemuiden, a ajutat la îndeplinirea mai multor obiective pentru teiușenii cum ar fi: dotarea cu materiale medicale, ambulanțe a dispensarului medical din Teiuș, introducerea gazului metan la școala generală, construirea unei grădinițe pe strada Horea și multe altele.

În Teiuș, va fi înființat un Centru multifuncțional pentru persoanele vârstnice și cu handicap, în urma unui parteneriat încheiat între *Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Alba, Consiliul Local Teiuș, Asociația Caritabilă Maris și Fundația Stichting Arnemuiden Help Teius-Roemenie*.

O altă organizație caritabilă prezentă în Teiuș este fundația Emanuel Betania, care are următoarele obiective: sprijinirea și asistența persoanelor nevoiașe, organizarea unor activități culturale pentru tineri precum și activități religioase.

În ultimii ani, au avut loc unele schimbări de natură socială economică și culturală în viața localității dintre care amintesc următoarele evenimente:

- În anul 1990, la insistențele unui grup de credincioși, Biserica cu hramul *Intrarea Maicii Domnului în Biserică* a fost retrocedată Bisericii Unite cu Roma.

- După evenimentele din decembrie 1989, pământul fostelor cooperative agricole de producție a fost retrocedat foștilor proprietari, astfel încât suprafața agricolă a fost fărâmițată. Acest proces a dus la practicarea unei agriculturi lipsite de performanță.

În ultimii ani, traficul de călători și de marfă pe calea ferată s-a redus. Cu toate acestea gara din Teiuș păstrează un loc important în sistemul feroviar național. În cadrul acestei instituții lucrează încă un număr important de locuitori al Teiușului.

În urma declinului economic survenit la instituțiile din Teiuș, lipsite de un management competitiv, adaptat la economia de piață și-a încheiat activitatea Fabrica de Zahăr și Tehnometal Teiuș, dar libera inițiativă a permis înființarea unui număr de 235 de agenți economici dintre care amintim Imcop, Dani Prod, Baumit, Onelia, Professional Glas Company, Olti Star, Selim, Fodoca, Fantastic, Farmacia Fides, Farmacia Belladonna, Feromat Construct, S.C Cristea, G & D Prefabbricati, Acsa Star, Unifast, Semmerlock, Anaconda și Fantasy, până la sfârșitul anului 2009, Rewe România, va deschide Penny Market etc.

După 1990 activitatea financiar-bancară s-a diversificat. Unele instituții de credit și-au deschis agenții în Teiuș astfel: Banca Comercială Română, Bankcoop și Banca Agricolă. Ultimele două între timp s-au lichidat. Bancpost și-a deschis de asemenea un punct de lucru, dar și acesta s-a închis.

În ultimi ani, au mai deschis puncte de lucru sau agenții, Banca Transilvania și Banca Română de Dezvoltare-Societe General și C.E.C Bank. C.E.C-ul există în Teiuș din anul 1960.

Pe lângă aceste instituții de credit, există Casa de Ajutor Reciproc Credit Teiuș. Activitatea acesteia constă în atragerea de economii și acordarea de împrumuturi și activități sociale. Ea este singura instituție financiară din Teiuș care a rezistat timpului și funcționează din perioada interbelică până în zilele noastre, aniversând în anul 2009 - 85 de ani de activitate în slujba membrilor asociați.

C.A.R Credit Teiuș este afiliată la nivel național Federației Caselor de Ajutor Reciproc din România, la nivel european Rețelei Europene a Uniunilor de Credit, iar la nivel mondial Consiliului Mondial al Uniunilor de Credit (Woccu).

Localitatea Teiuș s-a bucurat de atenția unor mari artiști din lumea filmului documentar și artistic, care au găsit aici oameni și locuri interesante pe care le-au promovat prin munca lor:

În anul 1960 în regia lui Mircea Drăgan, după un scenariu realizat de Titus Popovici, a fost produs filmul *Setea*, iar o parte din filmări s-au făcut la Teiuș, în locul numit *Dealul târgului*. În rolurile principale s-au aflat actorii Ilarion Ciobanu, George Calboreanu și Colea Răutu.

În anul 1998, Marije Meerman a realizat un film documentar numit *De dans om de kast*, (titlu analog *Pierdut și regăsit*) despre comunitatea evreiască din Teiuș. Filmul se bazează pe mărturiile uneia dintre reprezentantele comunității evreiești din Teiuș, Teréz Fried.

Pentru că Teiușul este un loc al îmbinării elementelor tradiționale cu realitățile lumii moderne, Virgil Mihaiu și Carmen Cristian de la Televiziunea Română (TVR 2) au realizat între anii 2000 și 2002, filmul documentar *Teiuș - ombilicul lumii*.

Potrivit informațiilor recensământului din anul 2002, în Teiuș numărul de gospodării era de 2063, în Beldiu - 94, în Căpuș - 114, în Coșlariu Nou - 31, iar în Peșelca - 86, în total fiind 2388 de gospodării. În aceste gospodării întâlnim un număr total de 7284 de persoane, distribuite astfel: 6378 la Teiuș, 258 la Beldiu, 352 la Căpuș, 94 la Coșlariu Nou și 202 la Peșelca.

Din punct de vedere etnic, situația se prezenta astfel: În Teiuș existau 5483 români, 565 de rromi, 324 maghiari, 4 germani un ceh și un sas, în Beldiu existau 257 de români și un rrom. În Căpuș erau 269 de români, 82 de maghiari și un rrom. În Coșlariu Nou erau 88 de români și 6 maghiari. În satul Peșelca se aflau 200 de români și 2 maghiari. Concluzionând astfel, în anul 2002 în Teiuș erau 6297 români, 567 rromi, 414 maghiarii, 4 germani un ceh și un sas.

În ceea ce privește confesiunea întâlnim următoarea situație: în orașul Teiuș existau 5601 ortodocși, 1129 greco-catolici, 327 reformați, 77 romano-catolici, 42 bapțiști, 19 adventiști, 14 penticostali, 13 creștini de rit vechi, 5 creștini după evanghelie, 4 unitarieni, 4 evanghelici și 49 de locuitori cu alte religii.¹⁰⁴

În ultimi ani s-au construit multe locuințe noi, o biserică bapționistă, una aparținând cultului adventist de ziua a șaptea, una greco-catolică în cartierul Dăneța și o sală de sport modernă ș.a.

Am considerat potrivit să cuprind în paginile lucrării oameni care au avut o contribuție însemnată legată de Teiuș, născuți în localitate, stabiliți aici, sau având o legătură de suflet cu teiușenii. Din păcate nu se regăsesc toți cei care o merită, pentru simplul fapt că nu am găsit totdeauna suficiente informații. Am ales drept criteriu ordinea alfabetică:

Ioan Ardelean, profesor. S-a născut în 22 aprilie 1938, în comuna Pir, județul Satu-Mare. A urmat cursurile Facultății de Biologie-Geografie. Din anul 1964, membru al Societății Române de Geografie și al Societății Americane de Geografie. Între anii 1991-1995 a fost lector universitar la *Universitatea Spiru-Haret*. Este autorul unui număr însemnat de articole și lucrări dintre care menționăm: *Orașul Teiuș, schiță monografică, Liceul Teoretic Teiuș, 50 ani* ¹⁰⁵. A făcut parte din Senatul României, fiind senator și secretar al Senatului, membru al Ansamblului Parlamentar al Consiliului Europei.

¹⁰⁴ Primăria Orașului Teiuș-secretar Maria Bara.

¹⁰⁵ I. Ardelean, *Liceul...*, p. 3.

Ovidiu Avram, pictor. S-a născut în 9 august 1953, în Teiuș, a absolvit Academia de Arte *Ion Andreescu* din Cluj-Napoca în anul 1979. A participat la numeroase expoziții în țară și străinătate, obținând premii însemnate. Expoziții personale în țară și străinătate (Cracovia, Budapesta, Stuttgart, Köln, Stocholm, Port-Elisabeth-Africa de Sud, Paris și Koga Machikado Art Museum, Japan).

Lucia Bareliuc n. Popa, doctor în medicină. S-a născut în 9 iunie 1932, în Peșelca. A urmat studiile primare și gimnaziale la Făgăraș, liceul la Blaj și Cluj, iar Facultatea de Medicină și de Biologie - Geografie la Cluj; doctorat în medicină în 1971. Până în 1993 a predat embriologia și genetica la U.M.F. Cluj-Napoca, a susținut numeroase comunicări la congrese și simpozioane interne și internaționale și a publicat studii și articole în periodice de profil din țară și străinătate, dintre care amintim *Embriologie umană normală și patologică* cu care a obținut în 1990 premiul *Victor Babeș* al Academiei Române.

Ioan Bălan, episcop greco-catolic al Lugojului. S-a născut în anul 1880, la Teiuș. A studiat la Blaj, Budapesta și Viena. A fost profesor la Seminarul arhidiecezan romano-catolic din București, director al *Revistei catolice* din capitală, canonic la Blaj apoi, apoi rector al Academiei Teologice și din anul 1936 episcop al Diecezei Lugojului. Din luna octombrie anului 1948, a fost închis și a murit în 4 august 1959, fiind înmormântat în Cimitirul Belu Catholic din București. Dăruirea pentru credință și pentru cei pe care i-a păstorit l-a caracterizat până la moarte.¹⁰⁶

Opera: *Studiul istoric și liturgic, Limba cărților bisericești, Antimisul, Viața lui Iisus scrisă pe înțelesul tuturor, Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos pe înțelesul tuturor ș.a.*

Vasile Bărluțiu, preot. S-a născut în 30 martie 1893, în satul Geogel, comuna Ponor. A absolvit Facultatea de Teologie și apoi Facultatea de Drept. În timp ce era preot paroh în Teiuș, a locuit în Aiud și a fost profesor de religie și drept la Liceul de băieți și fete din Aiud și la Școala Comercială de fete. În anul 1934 s-a retras din cler, fiind numit Primpretor la Plasa Teiuș, iar după câțiva ani a lucrat ca avocat în Alba Iulia. A decedat în anul 1968, fiind înmormântat în cimitirul parohiei din Teiuș - Cetățuie .

Gheorghe Biriș, preot, profesor. Cunoscut în lumea literară sub pseudonimul *Radu Brateș*, s-a născut în 16 martie 1913, în satul Izvoarele. A urmat studiile Facultății de Filologie din Cluj-Napoca și a fost profesor la Teiuș între 1965-1973. A publicat articole în paginile revistelor vremii și lucrările *Ion Axente Sever și timpul său, Aspecte din viața Blajului, Oameni din Ardeal și Căntece pe coline* etc.¹⁰⁷ S-a stins din viață în 11 iulie 1973.

Jenő Boér medic, pictor și arheolog. A fost unul dintre întemeietorii coloniei artistice de la Stremț (Diod). Acesta, împreună cu familia sa, a asigurat, găzduirea celor din colonia artistică. Timpul petrecut în preajma unor creatori de artă de valoare a lăsat urme vizibile în spiritualitatea acestei familii. Originea doctorului Boér este legată de nobilimea din zona Hunedoarei. Iubitor de cultură, doctorul Boér a înființat la conacul său o școală pentru copii. Colector de opere de artă și de obiecte arheologice, acesta a făcut mai multe donații Muzeului din Aiud.¹⁰⁸

Jenő Boér jr. poet, filosof. Creația literară și filosofică a lui Boér Jenő jr. poate fi socotită una dintre cele mai de seamă opere ale centrului artistic de la

¹⁰⁶ www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/biserici/episcopigrecocatolici/episcopigrecocatolici.pdf

¹⁰⁷ Informații Aurelia Ciortea.

¹⁰⁸ Informații obținute de la Muzeul de istorie Aiud.

Stremț, venită de la artiștii din partea locului. Pe lângă versuri de dragoste și rugăciuni publicate în volumul *Rugăciunile mele*, acesta a publicat o carte de filozofie *Omul*, în care prezintă concepția filosofică a participanților la colonia artistică de la Diod, din jurul anului 1900.

Emil Bordean, preot greco-catolic. S-a născut în 4 noiembrie 1914 în comuna Șilea. A urmat studiile primare la Blaj, iar în anul 1934 a absolvit Liceul greco-catolic român de băieți. În anul 1939 a absolvit Academia Teologică din Blaj, iar în anul 1948 a fost arestat. Eliberat în scurt timp, a locuit la Teiuș în casa soției, pentru ca în vara anului 1949, să fie arestat pentru a doua oară. După eliberare a fost angajat ca muncitor necalificat la Fabrica de cărămidă din Sântimbru. S-a încadrat la CFR de unde, s-a pensionat. În toata perioada cât a locuit la Teiuș, oficia Sfânta Liturghie zilnic. În anul 1989, împreună cu colaboratorii apropiați a organizat preluarea bisericii greco-catolice din Teiuș. S-a mutat la cele veșnice în data de 5 februarie 1999 .

Șofron Bordean, mecanic. S-a născut în anul 1922, în satul Stremț. Stabilizat în Teiuș, a intrat voluntar în aviație în anul 1940, fiind repartizat la Flotila 2 Vânătoare, unde a urmat pregătirea de mecanic de avion. A luat parte la lupte în zonele militare Focșani, Bârlad, Tiraspol, Simferopol, Sevastopol, Kerci etc. Și-a continuat activitatea de mecanic de avion și pe frontul de vest. După eliberarea Transilvaniei, a participat la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, până la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial obținând pentru meritele sale decorații. A decedat în anul 2009. ¹⁰⁹

Gabriel Cornel Cherebețiu-Domșa este un renumit medic cardiolog stabilit în Mexic, ocupând funcția de șef al Departamentului de fiziologie cardiacă de la spitalul din localitatea Santangelo.

Mihaela Cherebețiu Pitea, a cărei mamă era din Pețelca, s-a născut în anul 1930. A absolvit Facultatea de Medicină și Farmacie din Cluj-Napoca. Devenind profesor universitar a publicat cinci lucrări de specialitate.

Eugen Crișan, inginer. S-a născut în 10 mai 1946 în Teiuș. A urmat studiile Institutului Politehnic din Timișoara, Facultatea de Mecanică. A fost ales deputat și a făcut parte din Comisia pentru apărare, ordine publică și siguranță națională. A fost președintele Grupului parlamentar de prietenie cu Republica Mongolia. A decedat în anul 2009.

Simion Crișan, profesor. S-a născut în anul 1916 în localitatea Beldiu. A studiat teologia la Roma și a fost hirotonisit preot în anul 1940. A fost profesor la Academia Teologică din Blaj, desfășurând o activitate pastorală și didactică rodnică, a fost iubit și admirat de către credincioși. A publicat articole în care îndruma viața tinerilor spre apărarea bisericii în fața primejdiei comuniste. A fost arestat în anul 1949 și apoi în anul 1956, a fost deportat în lagărul de la Canal, iar în anul 1964 a fost eliberat. A lucrat în perioada regimului comunist ca agent sanitar, iar în anul 1973 a încetat din viață în Teiuș. Este înmormântat în cimitirul din satul natal, Beldiu .

Ilie Dăianu, publicist, istoric literar, traducător, preot. S-a născut la 9 aprilie 1869, în comuna Cut, jud. Alba. A urmat cursuri de teologie și filosofie la Universitatea din Budapesta, unde și-a luat și doctoratul. A fost profesor la Blaj. A locuit la Teiuș, într-o casă de pe strada Sfântul Nicolae. A fost membru al Astra și este autorul mai multor monografii: *Eminescu la Blaj*, *Ion Micu Moldovan*, *Vasile Lucaciu*, *Timotei Cipariu*, *Gheorghe Șincai*, *Martin Opitz*.¹¹⁰ Alte lucrări sunt

¹⁰⁹ I. Becherente - Vădeni, *Pagini din istoria aviației hunedorene*, Deva, 2000, p. 256-258.

¹¹⁰ I. Muntean, *De la Simion Ștefan la Lucian Blaga*, Alba Iulia, 1995, p. 123.

Biserica lui Bob în Cluj, Al doilea președinte al Asociațiunii : Vasile L. Bar Pop, Un ungur despre drepturile istorice ale României, traduceri, colaborări la numeroase periodice românești din prima jumătate a secolului al XX-lea. S-a stins din viață în anul 1959 la Cluj-Napoca

Liviu Deacu, inginer. S-a născut în 28 iunie 1933, în Teiuș, județul Alba. Studii: Liceul *Gheorghe Barițiu* și Facultatea de Mecanică a Institutului Politehnic din Cluj-Napoca, apoi doctoratul în 1979 și specializări în Germania, ca bursier al Fundației *Humboldt*. A fost proiectant de mașini-unelte și cercetător. Din 1957 asistent la Catedra de mașini-unelte și roboți industriali. Între operele sale amintim: *Vibrații la mașini-unelte, Tehnica hidraulicii proporționale, Bazele așchierii metalelor și generării suprafețelor* ș.a.¹¹¹

Elie Damian Domșa, profesor, teolog. S-a născut în 10 noiembrie 1843, în Pețelca, județul Alba. A urmat studii liceale la Blaj și Beiuș și Seminarul Teologic la Blaj. L-a cunoscut pe poetul Mihai Eminescu la venirea acestuia la Blaj (1866) și a participat la Adunarea Generală a Astei din 27-28 august 1866 la Alba Iulia. A intrat în Ordinul călugărilor basilitani, fiind o perioadă profesor la Liceul din Blaj. Între lucrările sale amintim : *Evocări din viața Blajului; Filoteea de Sfântul Francisc de Salles*. S-a stins din viață în 1933 la Blaj.

Sorin Domșa, coregraf. S-a născut la Teiuș. A urmat școala generală în satul Pețelca și Liceul de coregrafie în Cluj-Napoca. Între 1985-1991 a fost solist la Opera Maghiară din Cluj-Napoca, iar în 1991 era solist al Teatrului din Szeged. În anul 2000, a absolvit Academia de Balet din Budapesta, devenind maestru de balet.

Tit Liviu Domșa, procuror. S-a născut la Pețelca în anul 1934. A absolvit Facultatea de Drept și a activat la procuratura din Cluj-Napoca, fiind procuror militar. A instrumentat dosarul Revoluției din 1989 de la Cluj. În urma datelor pe care le-a obținut a elaborat două cărți cuprinzând rezultatele acestor investigații: *Împușcați-i, că nu-s oameni!* și *Teroriști* (în colaborare cu Victor Eugen și Mihai Lungu).

Ladislau Fodor, profesor de muzică, dirijor. S-a născut la 2 octombrie 1930, în Teiuș. Din anul 1978 a fost dirijor al corului pe voci egale al Casei de Cultură Aiud. Între anii 1972-1978 a dirijat Corului mixt al Întreprinderii Metalurgice Aiud, a condus grupul vocal *Record* din Aiud și Corul de cameră al spitalului local . Din 1995, dirijează Corul mixt al Parohiei reformate din Aiud.¹¹²

Mircea Frențiu, medic chirurg. S-a născut în Teiuș, a urmat studiile gimnaziale și liceale în localitatea natală. A absolvit facultatea de medicină. A devenit director al spitalului Municipal din Blaj și al Școlii Sanitare post-liceale *Carol Davila* din Blaj.

Stela Gâju (născută Ghizelea), profesor. Absolventă a Liceului din Teiuș, promoția 1957. După terminarea facultății Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în anul 1962, a activat în învățământul superior la Târgu-Mureș. S-a pensionat ca profesor universitar doctor al Universității Petru-Maior. Cartea sa *Electricitatea atmosferică* a fost urmată de alte peste 20 de monografii, cursuri, caiete și culegeri de lucrări practice dintre care cităm: *Optica tehnică, Fizică, teorie și probleme, Fizica factorilor de mediu, Fizica atmosferei*.¹¹³

Elizer Glanz, rabin. S-a născut în 1945 la Arad. A absolvit Yesiva (liceul religios) în același oraș. Între anii 1964-1973 a fost haham în comunitățile

¹¹¹ <http://humboldt-club.infim.ro/members/pages/deacu.htm>

¹¹² F. Colda, M. Avram, D. Floroian, D. Iova, *Ghidul Personalităților din Județul Alba*, Alba Iulia, 2003, p. 150.

¹¹³ A. Todea, M.Fülöp, M. Avram, *Oameni de știință mureșeni*, Biblioteca Județeană Mureș, Târgu-Mureș, 2004, p. 171

evreiești din Deva, Alba Iulia, Arad, Ocna Mureș, Teiuș. Rabinul Eliezer Glanz s-a impus ca o prezență remarcabilă a vieții religioase. Între 1975-1977, a fost haham în comunitățile din Timișoara și Cluj. După 1986, a fost haham în comunitatea din București. Din 1977 a fost locțiitor al marelui Rabin Menachem Hacohen, iar în 1999 a obținut diploma de Rabin la Seminarul Teologic din Haifa.¹¹⁴A decedat în anul 2004.

Victor Gruită, medic. S-a născut la Ighiu în 6 martie 1920. A fost medic în Teiuș și a luat parte la lupta anticomunistă din zona Munților Apuseni. A stat ascuns în zona de la Piatra Craivei numită *La Fugi*. După o perioadă de doi ani de libertate a fost condamnat și a suferit un regim de detenție în închisorile comuniste la Alba Iulia, Deva și Jilava.¹¹⁵ Victor Gruita a fost inițiatorul dicționarului personalităților care au suferit în perioada comunistă. A decedat în anul 1996.

János Gruzda, pictor. A fost fiul preotului reformat din Teiuș. A absolvit cursurile liceale în anul 1900, la Aiud și apoi la dorința tatălui său, a urmat studiile Facultății de Teologia Reformată din Cluj-Napoca. A absolvit Școala Superioară de Artă Plastică din Pesta. În anul 1910 a fost ajutor de preot la Teiuș, preot la Beța și mai târziu a devenit preot la Zlatna. Lucrările sale au obținut premii importante la Expoziția Internațională de la Milano din anul 1906 și la Expoziția din Londra din 1908. Susținut de către Dr. Boér Jenő și Kriesch Aladár. Gruzda János a avut un rol important în cadrul centrului artistic de la Diod (Stremț) în cea de-a doua perioadă de dezvoltare.

Elena Iancu, născută Muntean. S-a născut în Teiuș 23 august 1941. A urmat cursurile gimnaziale și liceale în localitate și Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, promoția 1964. Stabilită la Brașov, a lucrat ca profesor la Colegiul Național Dr. Ioan Mesotă, Colegiul Național Emil Racoviță și colaborator la Facultatea de Litere a Universității *Transilvania* din Brașov. Este autoare și coautoare a unor lucrări dintre care amintim: *Excursiunile noastre în literatură, filosofie și artă*, *Curs de Literatură română* - publicație a Facultății de Litere din Brașov, *Dicționar de personaje literare*, *Teste grilă de Limba română* etc.

Emilian Manciu, diplomat de carieră, în prezent profesor asociat la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București. Este doctor în Științe umaniste al Universității din Varșovia. A reprezentat țara noastră în calitate de ambasador în Siria, Maroc, Senegal, Algeria și a fost membru al delegației române la două sesiuni ale Adunării Generale a O.N.U. De asemenea a îndeplinit și funcția de Șef al Protocolului Prezidențial între anii 1990-1993. Este autor al primei cărți de *Protocol Instituțional* apărută în țara noastră, președinte al Asociației Române de Protocol și vicepreședinte al Organizației Internaționale de Ceremonial și Protocol cu sediul la Madrid.

Florin Maxa, pictor. S-a născut în 1943 la Teiuș. Este prof. univ. dr., decan al Facultății de Arte Plastice a Universității de Artă și Design din Cluj-Napoca. S-a remarcat prin activități expoziționale în țară și străinătate dintre care amintim: *Repere și transfigurări*, *Itinerarii paralele*, *Grădina*, *Pictura*, *România – Suedia: pictura și grafica*, *Arta și energie*, *Arta și orașul*, *Fară zid*, *Europa de Est după zidul Berlinului*. Dintre lucrările elaborate și publicate enumerăm: *Arta secolului XX între legitimare și delegitimare*, *Ostensiunea-comprehensiune și accept*, *Hermeneutica lui Schleiermacher*. Pentru deosebita sa activitate, în

¹¹⁴ http://www.romanianjewish.org/ro/realitatea_evreiasca_04_02.html

¹¹⁵ *Noi nu am avut tinerețe - Cronica rezistenței anticomuniste 1945-1989*, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, Filiala Alba, Ed. II, Alba Iulia, 2005, p 267; informații dr. L. P. Gruita, Teiuș, 2009.

anul 2004 i-a fost conferit *Ordinului „Meritul Cultural”* în grad de Mare Ofițer de către președintele României

Avram Mentzel, artist plastic, s-a născut în 7 iulie 1924 în localitatea Teiuș. Absolvent al Institutului de arte plastice *Ion Andreescu* din Cluj, promoția 1965. A desfășurat o bogată activitate expozițională, atât în grup, cât și individual, fiind membru al Uniunii Artiștilor Plastici, în centre ca: Sibiu, Brașov, Cluj, București, Alba Iulia. A fost profesor la Școala de Artă din Alba -Iulia, a realizat artistic machete ale unor mari instituții de profil din județ, municipiu și țară. Pictor rafinat, stăpân pe trăirile multiple ale culorii, domesticindu-le, Avram Mentzel probează dimensiunile unui adevărat artist. În prezent locuiește în Israel.

116

Virgil Mihaiu s-a născut la 28 iunie 1951 la Cluj-Napoca, având bunici în Teiuș. Absolvent al Facultății de Litere din Cluj: redactor al revistei de cultură *Echinox*, membru al Uniunii Scriitorilor, membru al colegiului redacțional al revistei *Jazz Forum*, redactor la revista *Steaua*, conferențiar la Academia de Muzică *George Dima* din Cluj, doctor în americanistică, director al Institutului Cultural Român din Lisabona; ministru consilier pe lângă Ambasada României din Portugalia. Este autor și coautor a numeroase lucrări, dintre care amintim: *Legea conservării adolescenței, Sighișoara, Suedia și alte stări de spirit, Indicațiuni pentru balerina din respirație, Cutia de rezonanță, Poeme, Jazzorelief, Paradis pierdut în memorie, Încântări și descântări clujene. Recensământ de epifanii, Jazz Connections in Portugal, Jazzografii pentru îmblânzit saxofoniste. Aur din coama Ariadnei, Limes, Jazz in Europa* etc. Este autor a numeroase filme dintre care amintim *Teiuș - ombilicul lumii* în colaborare cu Carmen Cristian de la TVR2 în anul 2000.

Nicolae Toma Muntean, artist plastic, s-a născut în 26 mai 1937, în Teiuș. A urmat Institutul de Arte Plastice *Ion Andreescu* din Cluj. A participat la expoziții de arte plastice la Alba Iulia, București, în alte orașe din țară și străinătate; expoziții personale de pictură și tapiserie, personale și colective la Cluj, Alba Iulia și Sibiu și expoziții în Italia și Germania .

Ioan Păstrav, profesor universitar. S-a născut în 5 ianuarie 1929 .A fost stabilit în Teiuș. Din anul 1953 a fost cadru didactic la *Universitatea Tehnică* din Cluj-Napoca, prorector (1990-1992), iar în prezent profesor consultant. Membru de onoare al Academiei de Științe Tehnice din România (ASTR), vicepreședinte al Asociației Române de Tensometrie (ARTENS) și reprezentant al acesteia în Comitetul de organizare al Simpozioanelor Internaționale Danubia-Adria.

Ștefan Pop, s-a născut la Teiuș, în anul 1881, a fost membru al Consiliului Național Român Blaj, în 1918-1919, când a cutreierat satele în scopul înființării gărzilor naționale române. După Marea Unire din 1918, a fost director al Liceului de băieți din Blaj. ¹¹⁷

Vetuța Pop poetă, prozatoare. S-a născut în 20 octombrie 1923 la Cetea și s-a stins din viață în 1996 în localitatea Ville de Laval Quebec în Canada. A urmat cursurile Școlii primare la Teiuș, cursurile gimnaziale la Aiud, liceul la Blaj (1940-1944) și a absolvit Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj. S-a stabilit în Canada la Montréal în anul 1951. A debutat cu volumul bilingv *Poeme* (Poems) în 1984, urmat de un volum de proză *Amintiri printre amintiri* și reportajele versificate: *La institutul de Fizioterapie, În metrou, 1906 - Anul cometei și Prietenilor, copiilor mei*.

¹¹⁶ I. Mărgineanu, D. Floroian, C. P. Comșa, Alba Iulia, *Întâiul dicționar fără sfârșit*, Alba Iulia, 2004, p.169-170.

¹¹⁷ N. Josan, D. Giurgiu, I. Mircea, I. I. Șerban, *Dicționarul personalităților unirii*, Alba Iulia, 2003 , p. 67.

Gavrilă Popa, profesor. S-a născut la 8 iunie 1923 în Teiuș, a absolvit Facultatea de Medicină Veterinară din București. În anul 1949 a susținut teza de doctorat, apoi a parcurs toate treptele ierarhice universitare, asistent, conferențiar, profesor, șef de catedră, decan al Facultății de Medicină Veterinară din București. În anul 1981 a devenit prorector al Institutului Agrar *Nicolae Bălcescu* din București. A redactat numeroase lucrări de specialitate. A decedat în data de 14 mai 1997.

Petru Raț (Racz), căpitan în armata lui Mihai Viteazul. Se pare că a fost ctitorul Bisericii *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului* din Teiuș, unde îl găsim în tabloul votiv reprezentat împreună cu soția sa Zamfira, ținând pe palme macheta bisericii. Probabil că Petru Racz (Raț) a fost ucis în lupta de la Șelimbăr, lângă Sibiu, în anul 1599. Mormântul său se află în interiorul bisericii greco-catolice din Teiuș. Zamfira, soția sa era nepoata domnitorului muntean Mircea Ciobanul și urmașa familiilor nobiliare românești din Moldova și Muntenia.¹¹⁸

Oliviu Socaciu, scriitor, inginer, folclorist. S-a născut în anul 1939, la 7 februarie, în Teiuș. A scris o seamă de lucrări dintre care amintim: *Aiud - localitatea multiseclară* - lucrare monografică. A alcătuit monografiile unor localități ale municipiului Aiud (Păgida, Gâmbaș, Măgina, Gârbova de Jos, Gârbovita), *Monografia profesorului Coman Zacheu*, *Monografia școlii din Aiudul de Sus* și romanul *Uzina moartă*.¹¹⁹

Emil Tătaru, profesor. S-a născut în 1937. A urmat studii universitare la București devenind profesor universitar și decan al Facultății de Fizică a Universității *Babeș-Bolyai*, Cluj-Napoca. Specializări în Rusia, Germania și S.U.A. Autor de publicații științifice în țară și străinătate, invenții. Este prezent în: *Who's Who in Science in Europe* și *Who's Who in Science in the World*, Marea Britanie.

Ioan Tecșa, poet și prozator. S-a născut în Geoagiu de Sus, în 9 septembrie 1952 și a decedat 1996. În anul 1971 a absolvit cursurile Liceului din Teiuș. A urmat apoi cursurile Facultății de Drept din București. A devenit membru al Societății Scriitorilor Români și al Uniunii Ziariștilor. A lucrat ca redactor al revistei *Pentru Patrie*. A publicat articole în revista *Familia*. Este autorul volumelor de versuri: *Lumina sufletului*, *Dansatorii de seară*, *Carré de ași*, *Ispitirea Paradisului*, *Crăciun 1989*, *Mercenarii de la miezul nopții*, *Purgatoriul*.

Mihai Mircea Timiș, consul. S-a născut în data de 7 octombrie 1946 în Teiuș a fost consul în mai multe țări cum ar fi Iran, Turcia, Canada și Danemarca. A fost șeful secției de personal de la Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

Mitropolitul Teofil Toma s-a născut în Teiuș, din familie de nobili și este primul episcop care a făcut pași importanți în înfăptuirea Unirii cu Roma. El a convocat un sinod în februarie 1698 la Bălgrad și a semnat Declarația de Unire împreună cu cei 12 protopopi și cu întregul său cler și trimisă la Roma în 27 aprilie 1697, unde se păstrează în arhiva Congregației *De propaganda Fide*.¹²⁰

Merită amintiți, datorită faptului că s-au remarcat în diverse domenii: Antoniu Victor, Nicolae Baci, Traian Barbu, Rodica Bașnău, Nicolae Beldean, Ioan Benchea, Vasile Bretoi, Ieronim Ciortea, Cristian Corneanu, Aurelia Cristea, Norica Cîmpeanu, Nicolae Dărămuș, Gheorghe Deac, Aureliu Domșa, Maria Domșa, Gheorghe Goadă, Dorin Iacob Giurgiu, Ioan Man, Vasile Manea,

¹¹⁸ N Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Vol.I, București, 2006, p. 433, 456; *Parohia Greco-Catolică Teiuș*, pliant, 13 noiembrie 2005.

¹¹⁹ I. Mărgineanu, *De sub geana dorului*, Alba Iulia, 2006, p. 95.

¹²⁰ *Parohia Greco-Catolică Teiuș*, pliant, 13 noiembrie 2005.

Nicolae Muntean, Gheorghe Lazea, Simion Lucaciu, Brândușa Oniga, Petru Sârbu, Martin Socaciu, Ioan Stan, Lucian Pop, Ștefan Popa, Elisabeta Pavel, Vasile Sferedean, Mihai Popescu, Aurel Mitrea, Viorica Pușcău, Maria Tiutiu, Viorel Tătar, Iosif Zoica.

Cetățenii de onoare ai orașului Teiuș din 1990 până în prezent sunt: Crișan Eugen, Dumitru Pustai, Valeriu Tabără, Emilian Manciu, Jean-Pierr Rose, localitatea Saint Vith-Belgia, Liven Theune, localitatea Arnemuiden, Olanda, Jean-Philippe, Prost Romand - localitatea Chaponost - Franța, Wim Joosse, Cor de Ridder, Wim Willeboordse, Ronald van de Gruiter, Hendrik Leerdam, Johan de Ridder, Pieter Vas, Martin Kole, Johannes Moerland-Arnemuiden, Olanda, Rached Elias Daoud, Piet Van Belzen - post mortem, Arnemuiden, Olanda, Hălălai Vasile și Sechereșiu Aurel - titlu de cetățean de onoare al orașului - post mortem

A fost conferit titlul de cetățean de onoare al orașului Teiuș următoarelor persoane, veterani de război: Cotoară Vasile, Hălălaie Izidor, Cergedean Aurel, Mahulet Ioan, Ciortea Iacob, Sîrbu Ioan, Avram Demian, Baldea Virgil, Bedelean Domenic, Bobăilă Marian, Boca Iacob, Bogdan Ioan, Bordean Șofron, Burduf Nicolae, Cîmpean Gligor, Ciungan Victor, Dobreanu Ioan, Duma Iacob, Fodor Alexandru, Fostoc Cornel, Giurgiu Iacob, Hălălaie Traian, Ladany Alexandru, Londroman Traian, Man Candin, Marian Adrian, Marian Silvestru, Medrea Ioan, Nicoară Vasile, Oltean Iacob, Pătrinjan Loghin, Pleșa Ioan, Sîrb Parfenie, Șarlea Ilie, Stan Ioan, Suciu Simion, Țirc Ioan, Titu Achim.¹²¹

Din anul 1994 Teiușul a devenit oraș. Stema orașului Teiuș se prezintă astfel: un scut despicat cuprinzând în prima parte pe câmp roșu o construcție religioasă monumentală, cu trei turle terminate fiecare cu câte o cruce, de aur. Partea a doua este împărțită. În cartierul superior, pe fond azur se află un steag având flamura prinsă de o hampă plasată în bandă. Peste aceasta broșază două săbii încrucișate, cu lama în sus, totul de argint. În partea inferioară, pe fond de aur se află un caducel negru. La baza scutului, broșând peste linia despărțitoare observăm o eșarfă albastră, pe care s-a scris, cu argint cifra 1290, ce reprezintă anul atestării documentare a localității.

Scutul este timbrat de o coroană murală de argint formată din trei turnuri crenelate. Elementele însumate au următoarea semnificație: edificiul religios evocă credința păstrată cu stăruință de localnici ca și edificiile de acest fel existente în localitate, steagul și armele amintesc de participarea locuitorilor la evenimentele cruciale ale istoriei neamului, caducelul evocă activitatea comercială care se desfășoară în oraș. Eșarfa cu cifra 1290 marchează data primei atestări documentare a așezării. Coroana murală este însemn specific centrelor urbane.¹²²

În zilele noastre locuitorii Teiușului caută să se integreze în marea comunitate europeană, în care țările ce au aderat acum 20 de ani au făcut progrese din punct de vedere economic și cultural. Meritul fiecărui popor stă în puterea de a se adapta într-un ansamblu, păstrându-și moștenirea culturală și credința. Provocarea pentru viitoarea generație este nu numai să facă parte din această familie, ci și să aibă în cadrul acesteia un rol important.

Cristian Florin BOTA

¹²¹ Informație de la Maria Bara secretara orașului Teiuș.

¹²² M. Dogaru, *Prezentarea stemei orașului Teiuș*, mss, 18 decembrie 1994.